

Jądra superciężkie

- 1. Co to są jądra superciężkie?**
- 2. Metody syntezy jąder superciężkich**
- 3. Odkryte jądra superciężkie**
- 4. Współczesne eksperymenty syntezy j.s.**
- 5. Metody identyfikacji j.s.**
- 6. Przewidywania teoretyczne**

Co to są jądra superciężkie?

Jądra superciężkie - najcięższe jądra o wydłużonym czasie życia, spowodowanym efektami struktury powłokowej

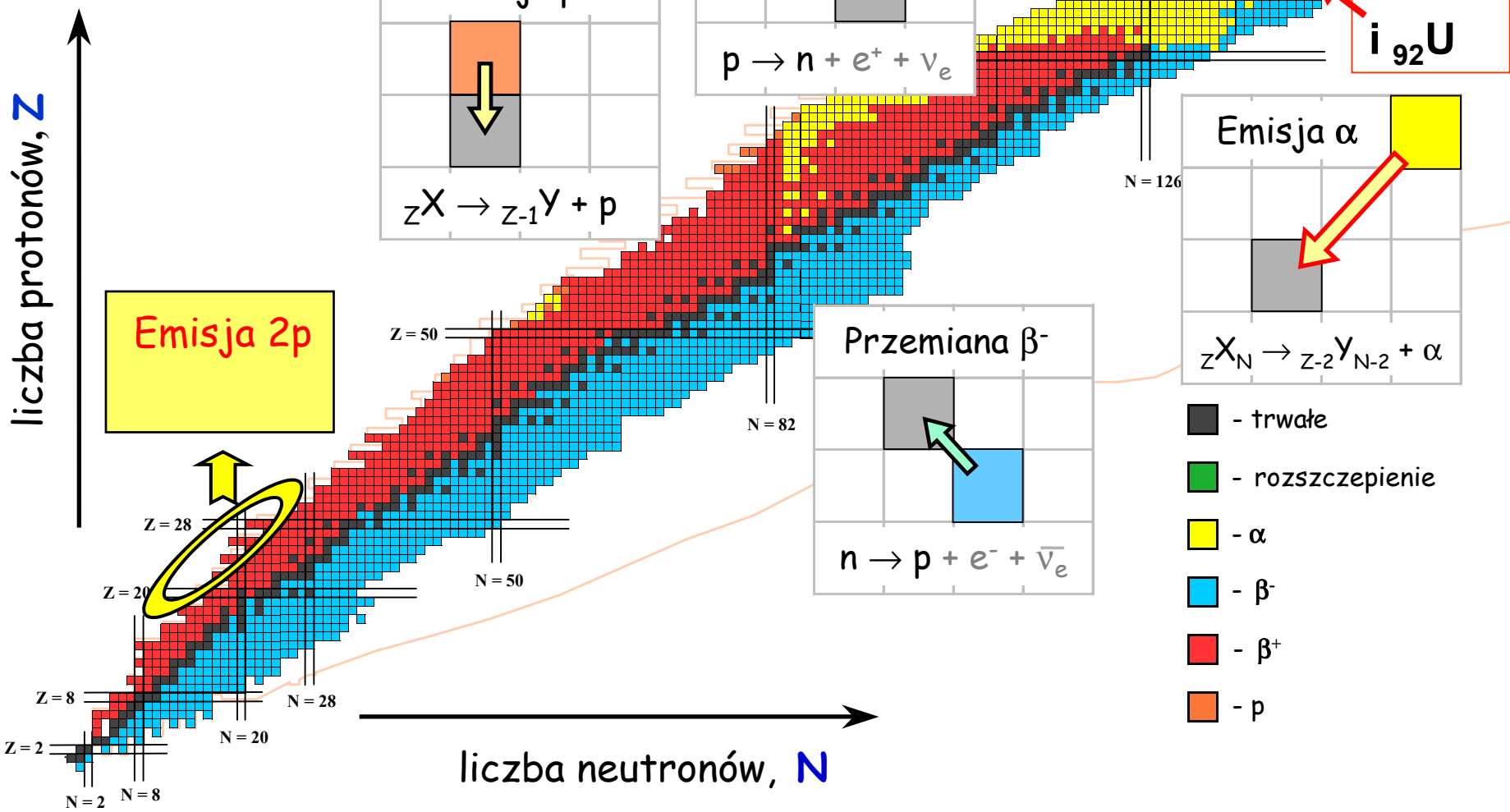
1. duża energia wiązania
2. kształt sferyczny (wokół $Z=114$, $N=184$) i zdeformowany ($Z=108$, $N=184$)
3. największa stabilność dla jąder o N i Z magicznych

264 jądra stabilne

ok. 2700 jąder znanych

ok. 7000 jąder przewidywanych

Mapa nuklidów

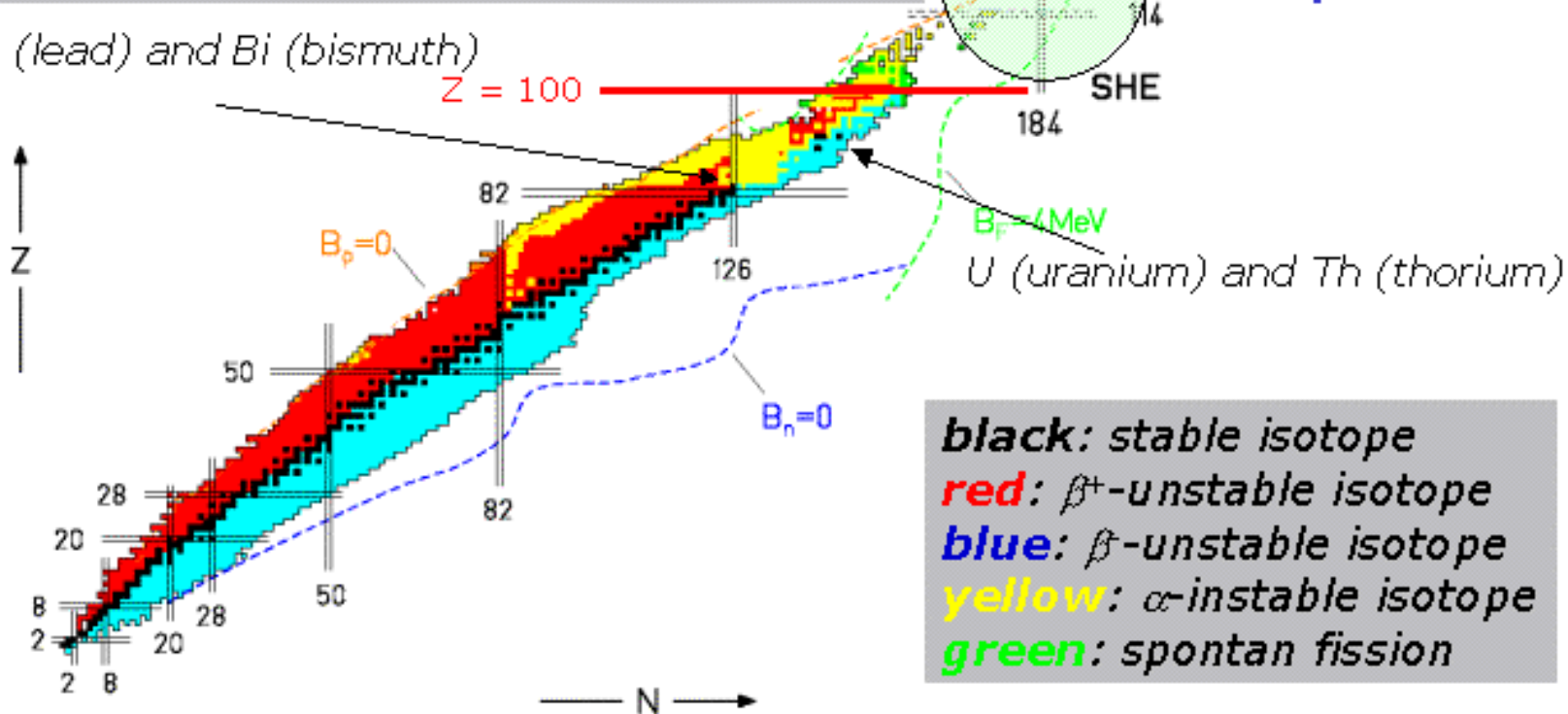
Mapa nuklidów

chart of nuclides:

-representation of the isotopes in the Z - N -plane

-isotope: atom (nucleus) of an element with different number of neutrons

Pb (lead) and Bi (bismuth)

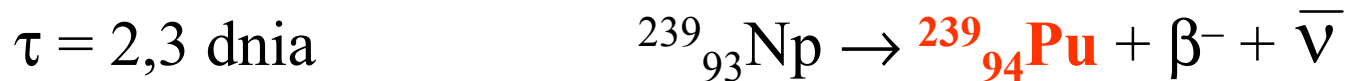
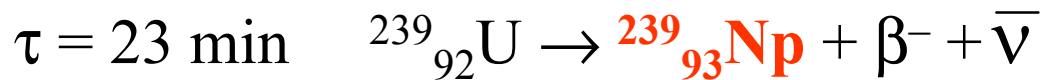

Metody syntezy jąder superciężkich

Pierwiastki transuranowe ($Z > 92$)

1. Naświetlanie neutronami - próby od 1934 r

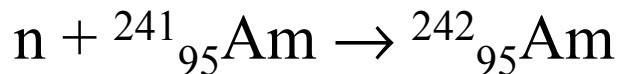
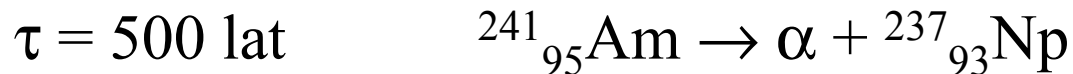
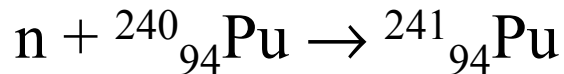
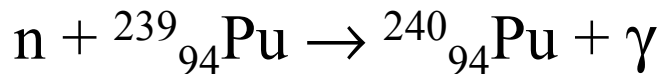
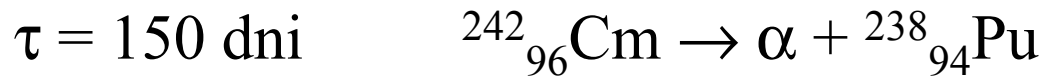
Nieoczekiwane odkrycie rozszczepienia jąder (1938)

Identyfikacja - badania radiochemiczne

Metody syntezy jąder superciężkich

2. Pierwiastki od $Z = 95$ do $Z = 101$ wytworzono w reakcjach wywołanych neutronami lub cząstkami α .

Metody syntezy jąder superciężkich

2a. Pierwiastki od $Z = 95$ do $Z = 101$ - Ciekawostki

Pierwiastki o $Z = 99$ i 100 zostały znalezione przypadkowo w pierwszej termojądrowej eksplozji na Pacyfiku w 1952 r

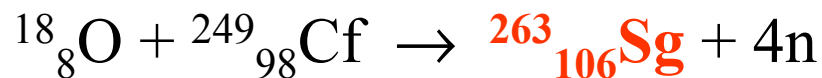
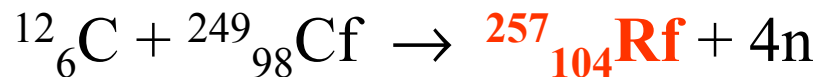
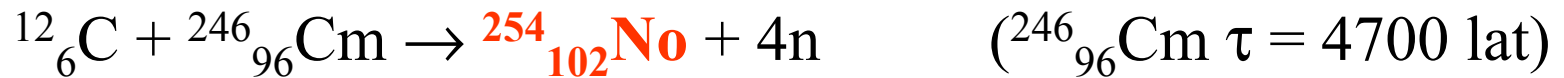
$\tau = 20$ dni $^{253}_{99}\text{Es}$ i $\tau = 22$ godz $^{255}_{100}\text{Fm}$

Pierwiastek o $Z = 101$ został jako pierwszy zidentyfikowany jako 1 atom w 1955 r.

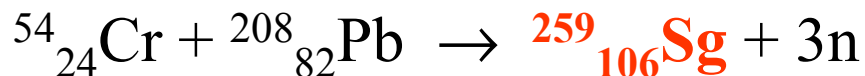
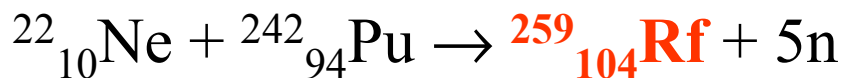
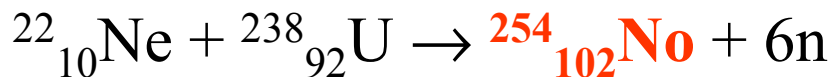
3. Reakcje syntezy jąder superciężkich z użyciem ciężkich jonów - Berkeley, Dubna, Darmstadt

a) gorąca synteza, $Z = 102 - 106$, konkurencja rozszczepienia

Berkeley - akcelerator HILAC od 1957 r

Dubna - akcelerator cyklotron U-300 od 1962 r

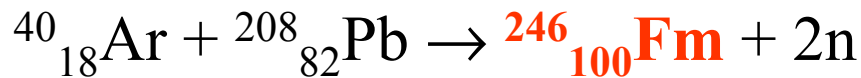
Trudności z ustaleniem odkrycia - powołanie Transfermium Working Group w 1985 r.

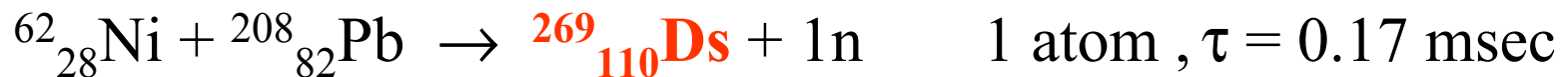
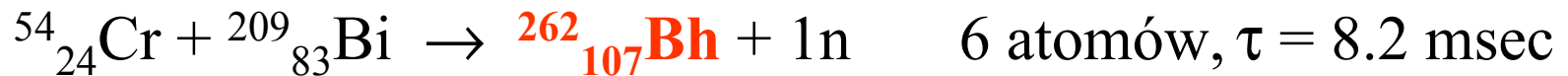
3. Reakcje syntezy jąder superciężkich z użyciem ciężkich jonów - Berkeley, Dubna, Darmstadt

b) zimna synteza, tarcza o zamkniętych powłokach

Dubna - akcelerator cyklotron U-300 od 1962 r

Darmstadt - akcelerator UNILAC, separator SHIP od 1981 r

Pierwiastki o $Z = 107 - 112$ - główna droga rozpadu to rozpad α ,
czasy życia $\tau = 1 \mu\text{sec} - 1 \text{ sec}$

Odkryte jądra superciężkie

Z= 93	94	95	96	97
Np	Pu	Am	Cm	Bk
Neptun	Pluton	Ameryk	Kiur	Berkel
1940	1940	1944	1944	1949

Z= 98	99	100	101	102
Cf	Es	Fm	Md	No
Kaliforn	Einstein	Ferm	Mendelew	Nobel
1950	1952	1952	1955	1957/58

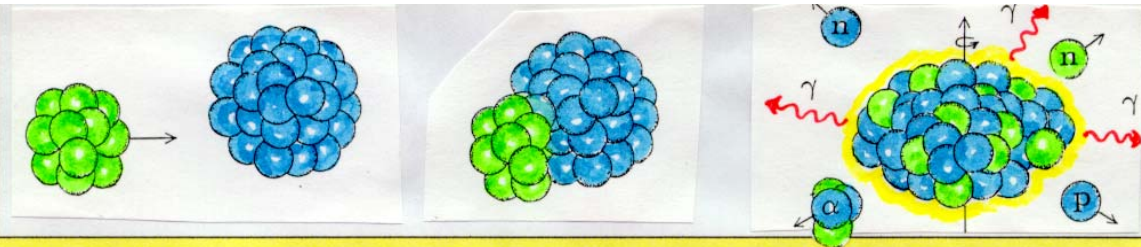
Z= 103	104	105	106	107
Lr	Rf	Db	Sg	Bh
Lorens	Rutherford	Dubn	Seaborg	Bohr
1961	1964	1967	1974	1975/81

Odkryte jądra superciężkie

Z= 108	109	110	111	112
Hs	Mt	Ds	Rg	
Has	Meitner	Darmstadt	Roentgen	
1984	1982	1994	1994	1996

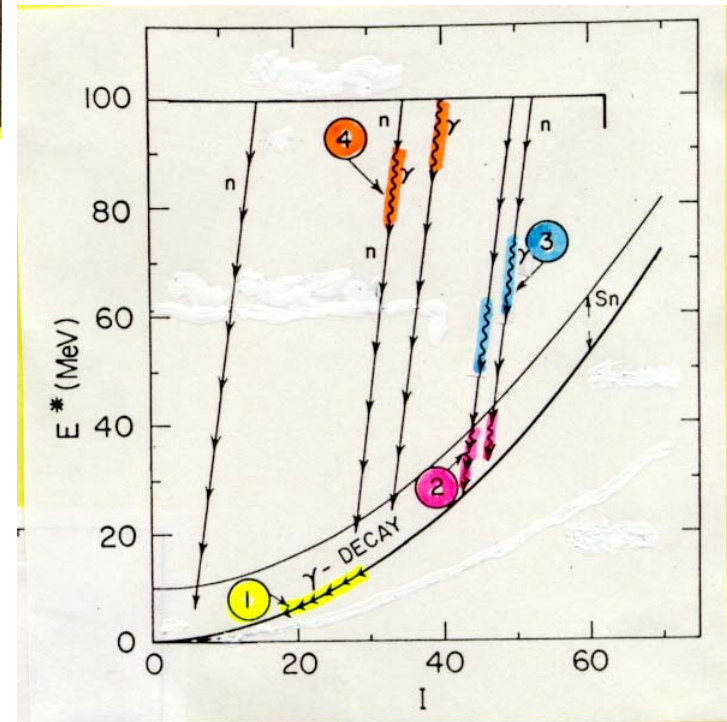
Z= 113	114	115	116
2003	1998	2003	2000

Główne parametry procesu syntezy jąder superciężkich z użyciem ciężkich jonów

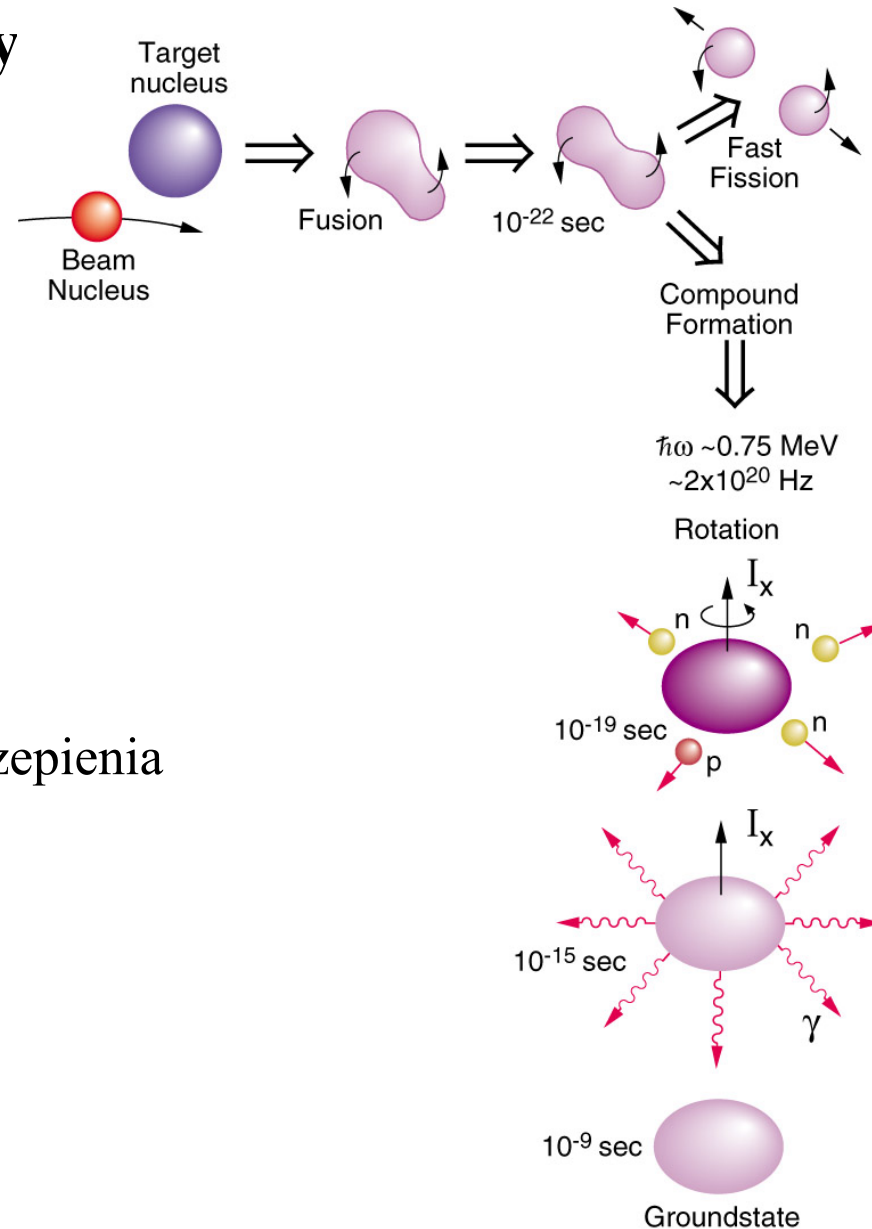

1. Prawdopodobieństwo utworzenia jądra złożonego

- a) wysokość bariery na fuzję,
- b) energia pocisku,
- c) energia wzbudzenia jądra złożonego

Główne parametry procesu syntezy jąder superciężkich z użyciem ciężkich jonów

2. Prawdopodobieństwo rozszczepienia

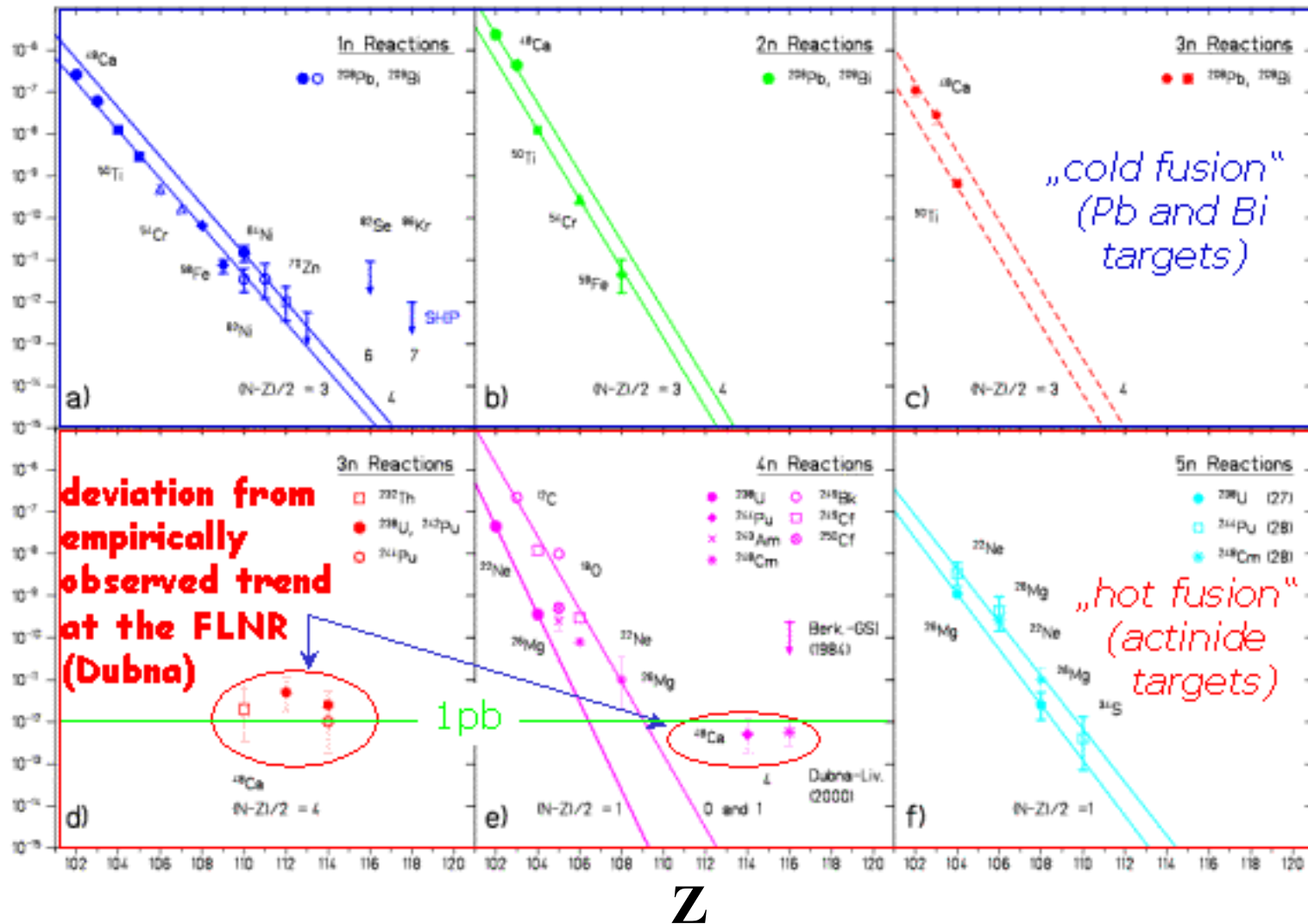
a) stosunek $B_{\text{pow}} / B_{\text{kul}}$

3. Centralność zderzenia, moment pędu

4. Konkurencja emisji n i γ wobec rozszczepienia

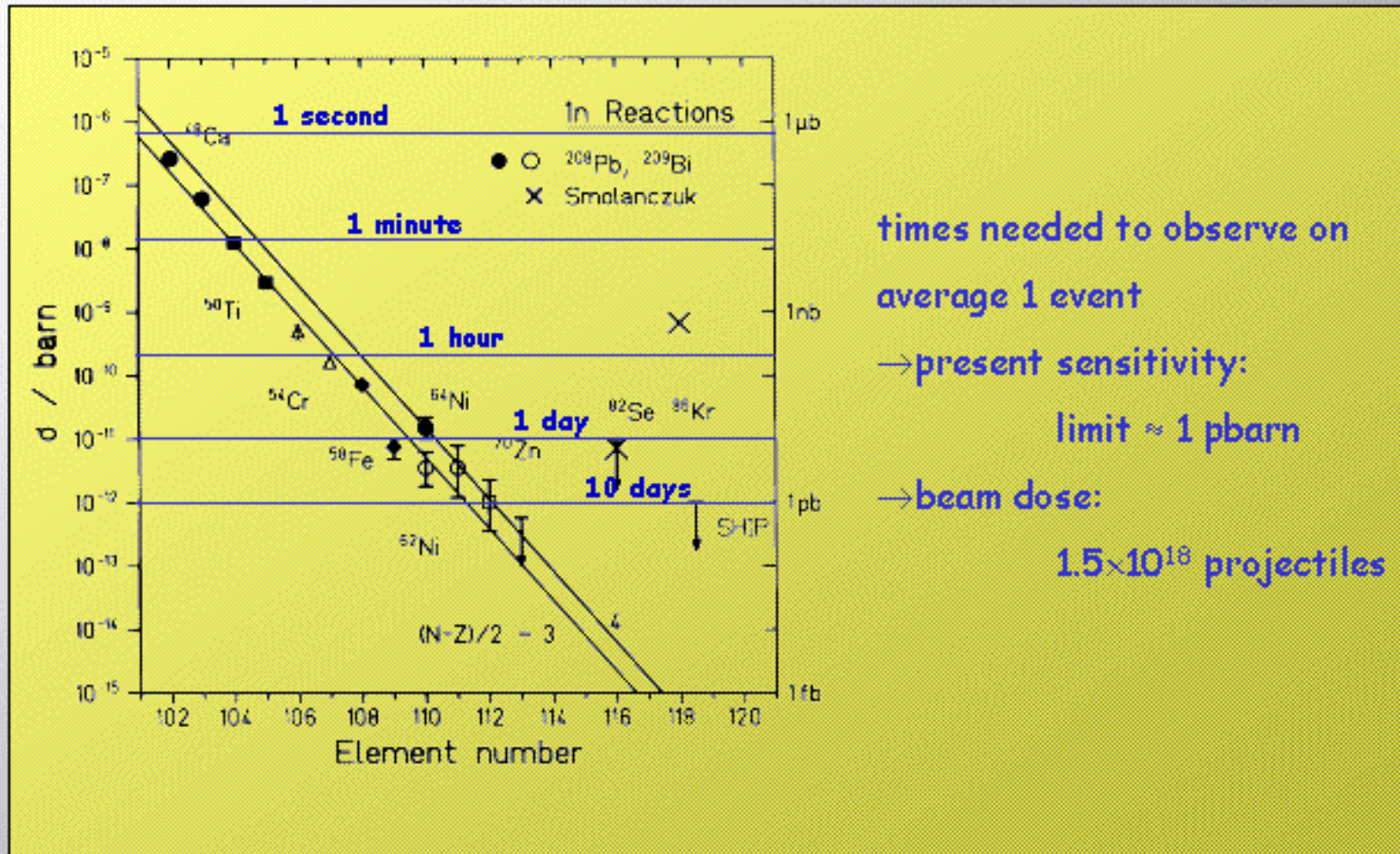
5. Czasy życia jąder superciężkich

Przekrój czynny na reakcję syntezy jąder superciężkich (reakcje xn ER)

Przekrój czynny na reakcję syntezy jąder superciężkich (reakcje 1n ER)

times needed to observe on average 1 event

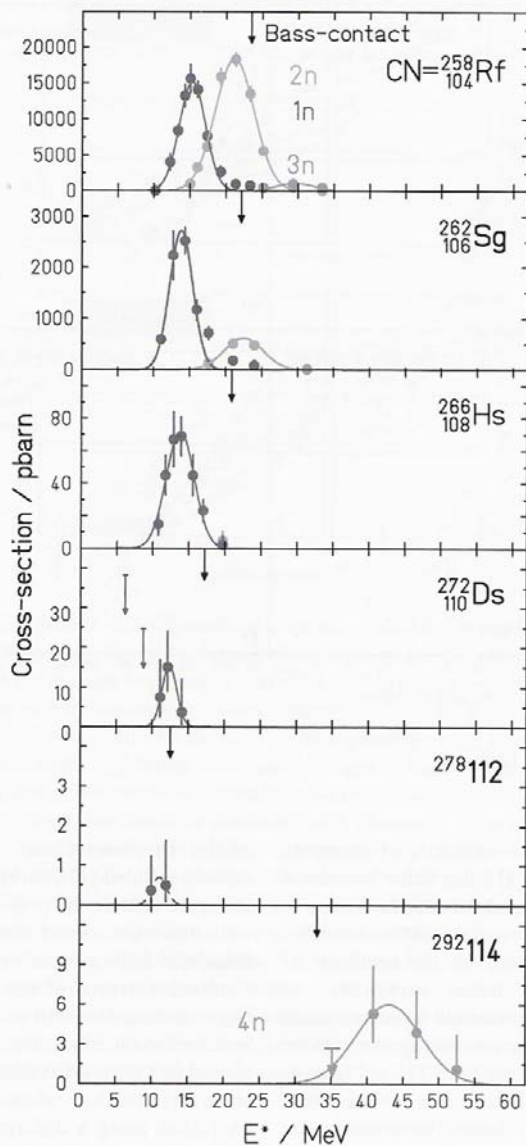
→ present sensitivity:

limit ≈ 1 pbarn

→ beam dose:

1.5×10^{18} projectiles

Funkcje wzbudzenia na produkcję jąder superciężkich

Eksperyment przygotowawczy

1. Ekstrapolacja przekrojów czynnych dla wcześniej odkrytych jąder
2. Optymalizacja warunków eksperymentu - wybór energii pocisku poprzez pomiar funkcji wzbudzenia dla znanych jąder o zbliżonym Z

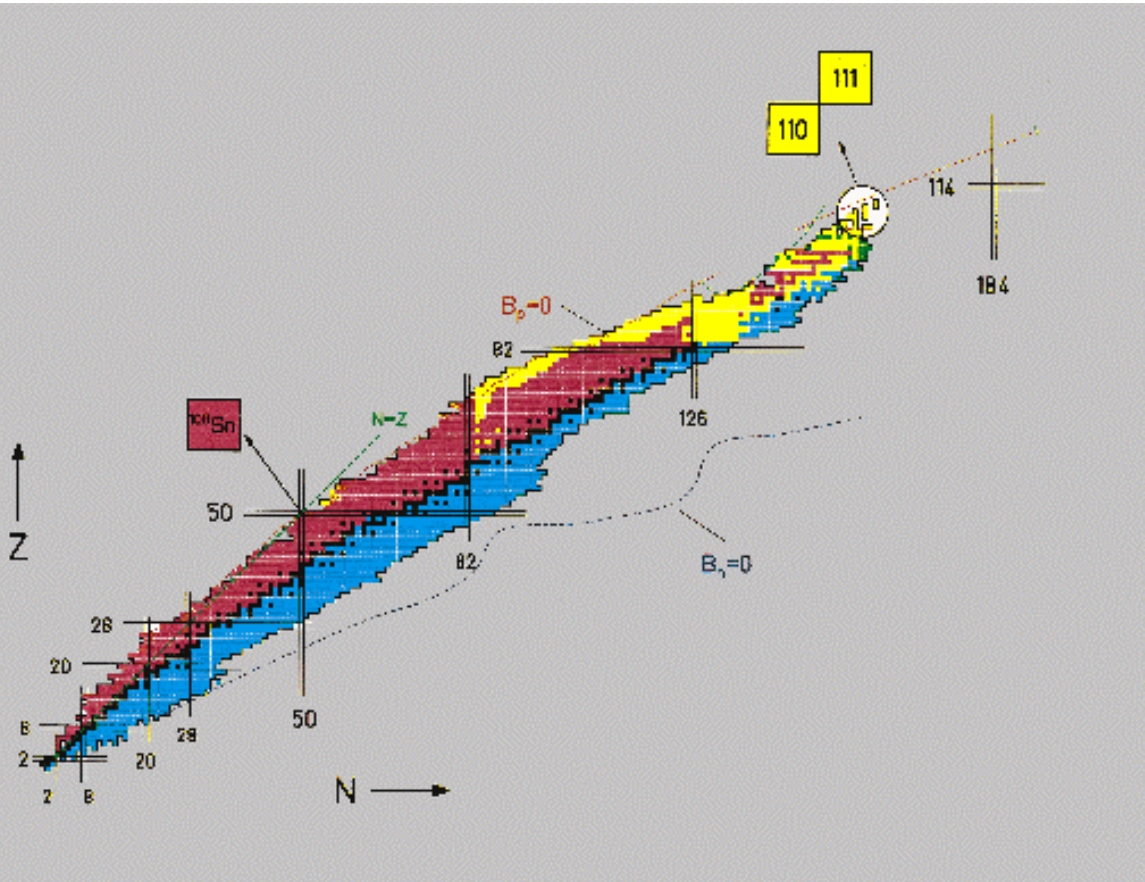

Współczesne eksperymenty syntezy jąder superciężkich

1. Trudności eksperymentalne
  - a) mały przekrój czynny na reakcję syntezy (rzędu 1 pb)
  - b) krótki czas życia jąder
  - c) konieczność identyfikacji nowych pierwiastków
2. Zimna synteza jądrowa
  - a) badanie funkcji wzbudzenia
3. Zastosowanie separatora fragmentów
4. Układ detekcyjny

Synteza nowych pierwiastków o $Z=110$ i 111

(GSI, Darmstadt, listopad-grudzień 1994 r)

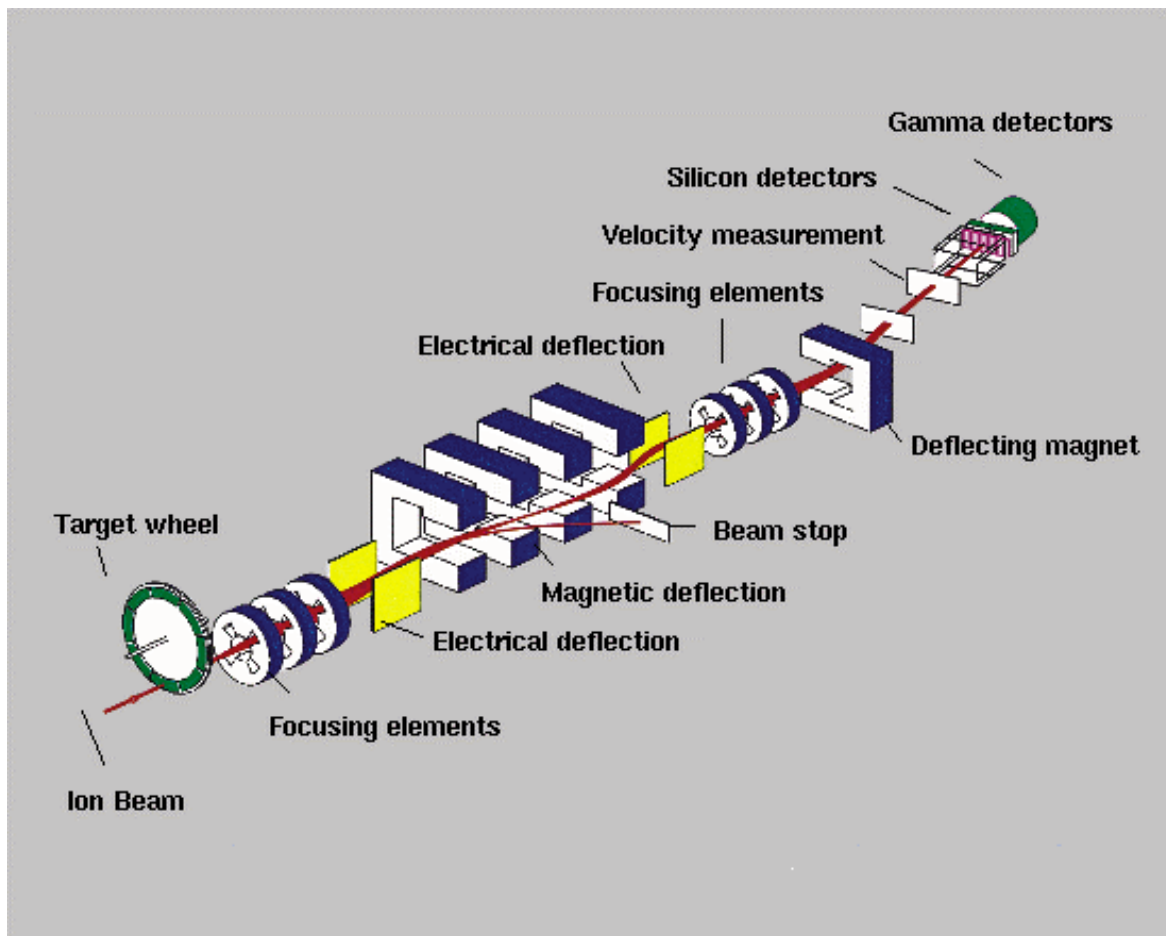

W ZIBJ w Dubnej :

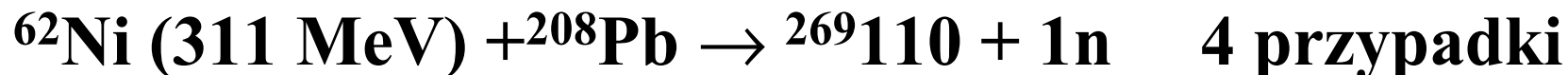
Synteza nowych pierwiastków o $Z=110$ i 111

(GSI, Darmstadt, listopad-grudzień 1994 r)

Układ eksperymentalny:
od koła tarczowego,
poprzez filtr prędkości
SHIP, do układu detekcyjnego

SHIP = Separator for
Heavy Ion Products

$3 \cdot 10^{12}$ jonów/s

tarcza ok. 1200 warstw atomowych = $0.4 \mu\text{m}$ - chłodzenie

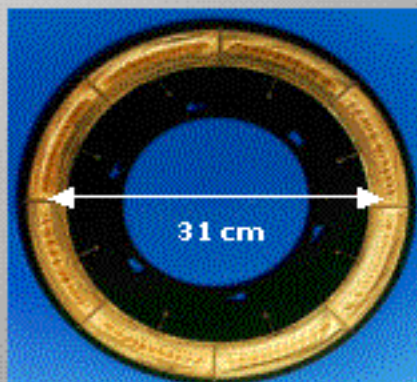
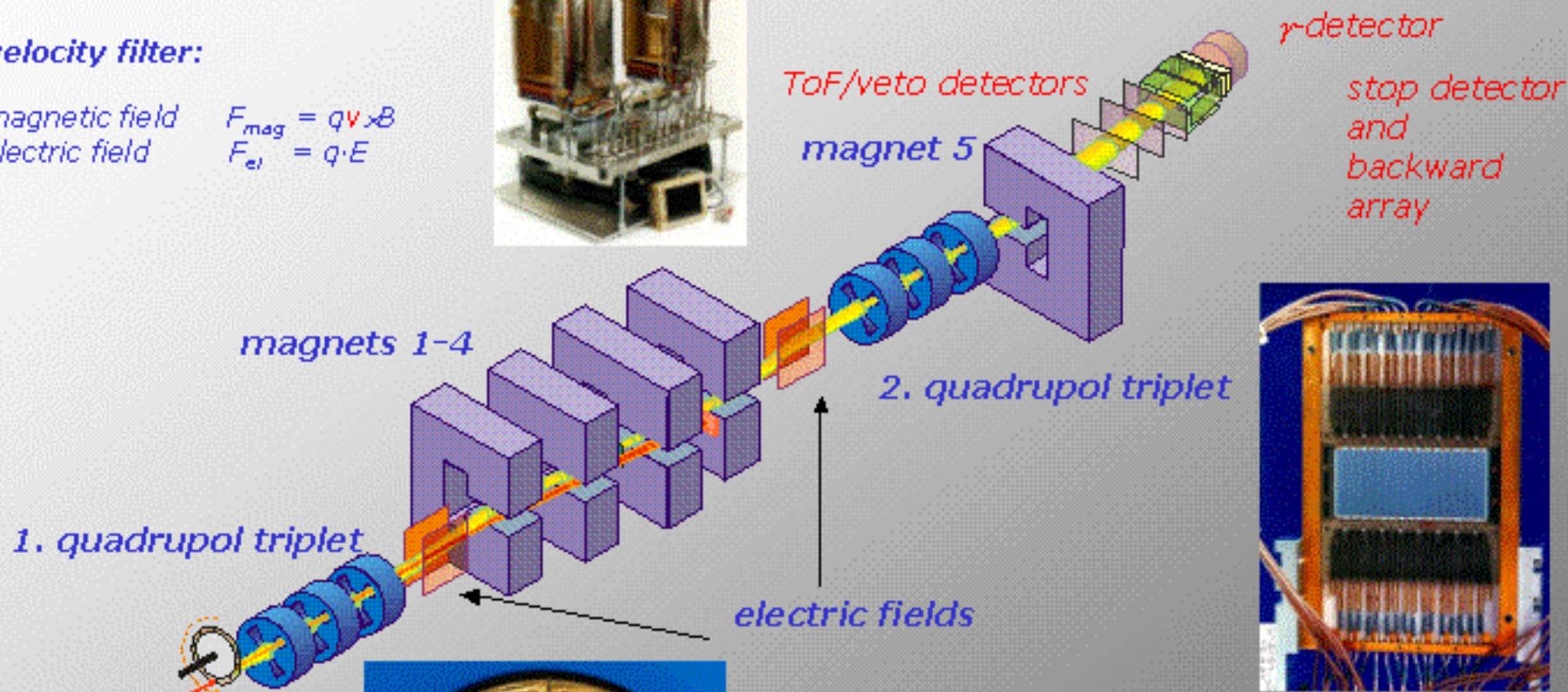
The Velocity Filter SHIP

velocity filter:

magnetic field
electric field

$$F_{\text{mag}} = q\mathbf{v} \times \mathbf{B}$$

$$F_{\text{el}} = q \cdot \mathbf{E}$$

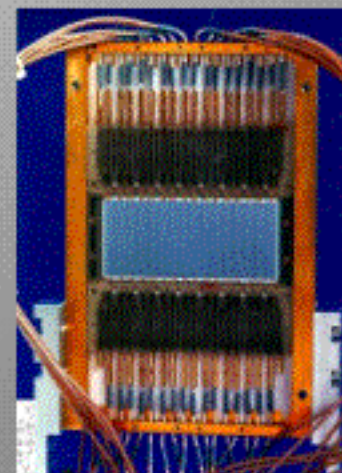

material:

Pb, Bi, U, rare earth

development:

chemical compounds
cooling
e-beam diagnosis

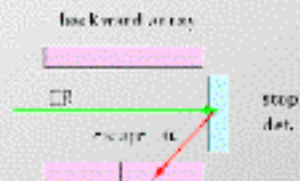

Stop- und Backward-Detektor Array

Stop- and backward array

Parameters:

ER:

position, time, energy

- in the stop detector

α 's:

position, time, energy

- in the stop detector

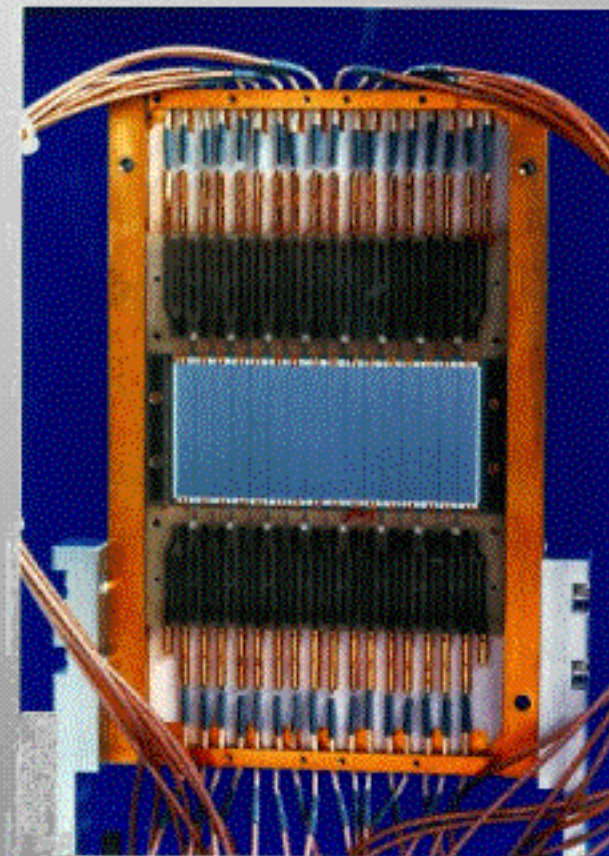
or (in case of an escape α):

position, time, partial energy

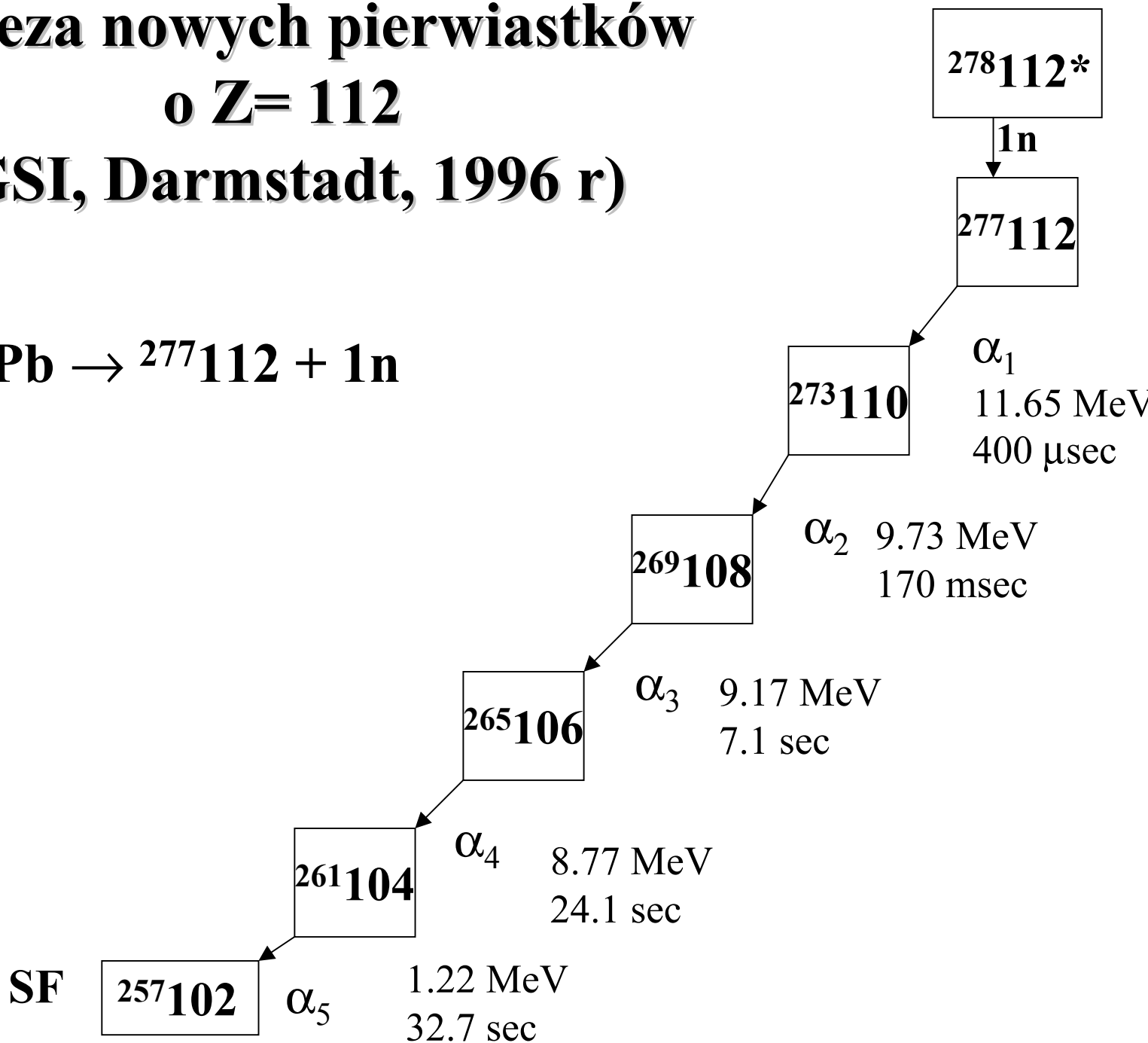
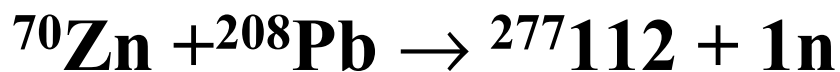
- in the stop detector

and position, time, residual energy

- in the backward array

Synteza nowych pierwiastków o $Z=112$ (GSI, Darmstadt, 1996 r)

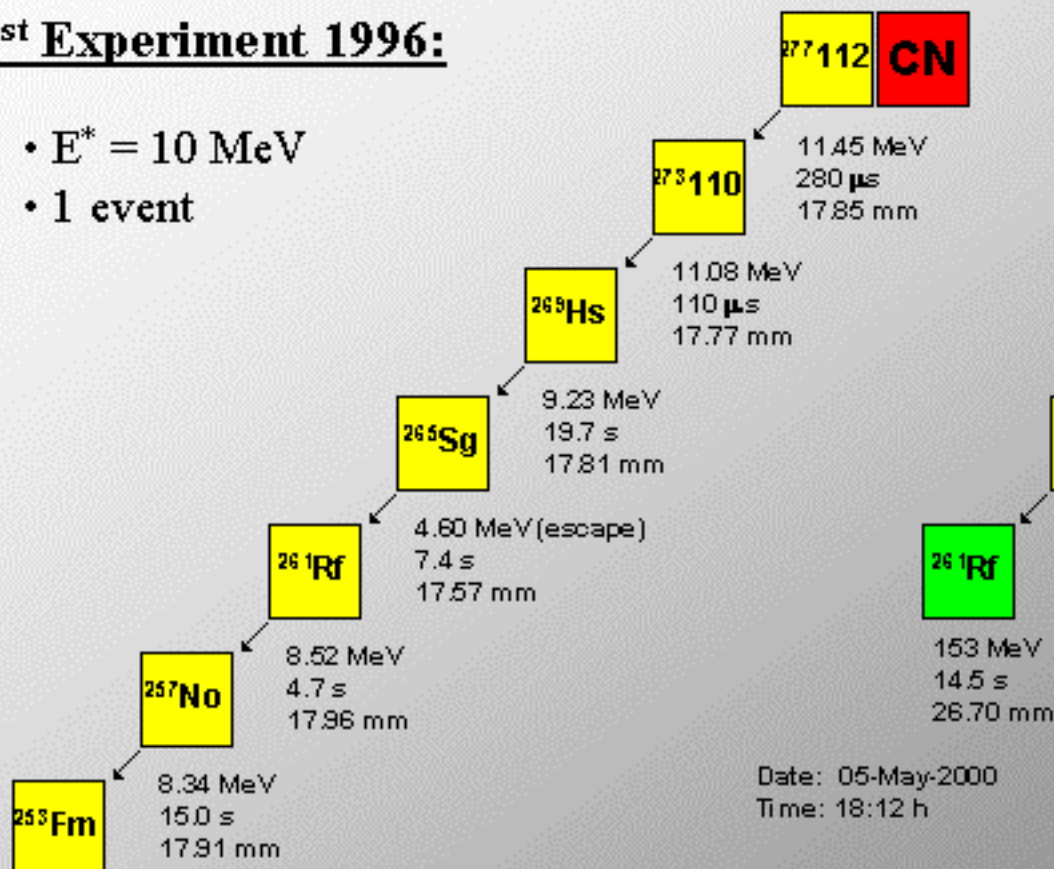

Confirmation of Element 112

1st Experiment 1996:

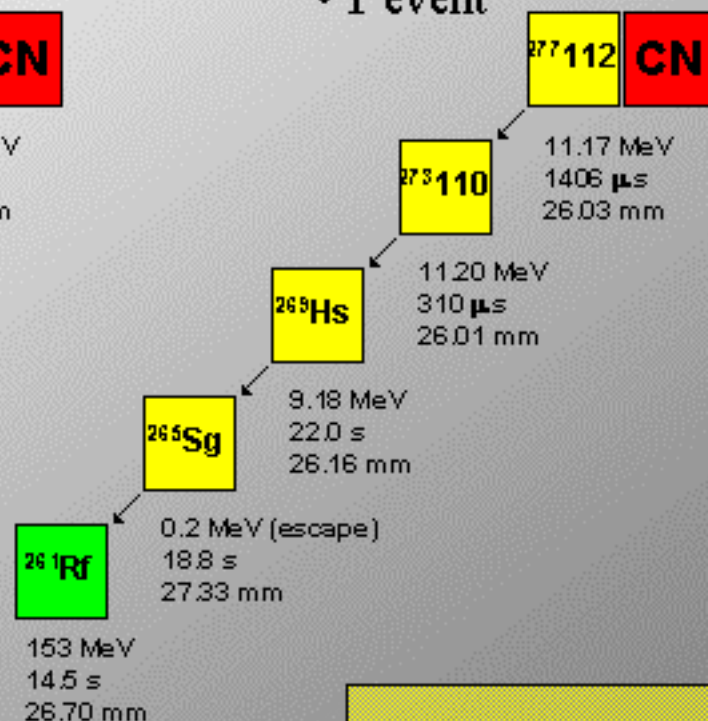
- $E^* = 10 \text{ MeV}$
- 1 event

Date: 09-Feb-1996
Time: 22:37 h

2nd Exp. in May 2000:

- $E^* = 10 \text{ MeV}$ and 12 MeV
- 1 event

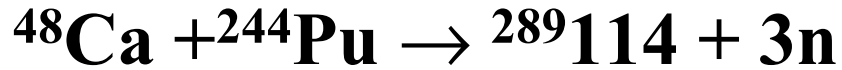
Date: 05-May-2000
Time: 18:12 h

New cross section values:

$$\sigma(E^*=10 \text{ MeV}) = 0.4_{-0.3}^{+0.2} \text{ pb}$$

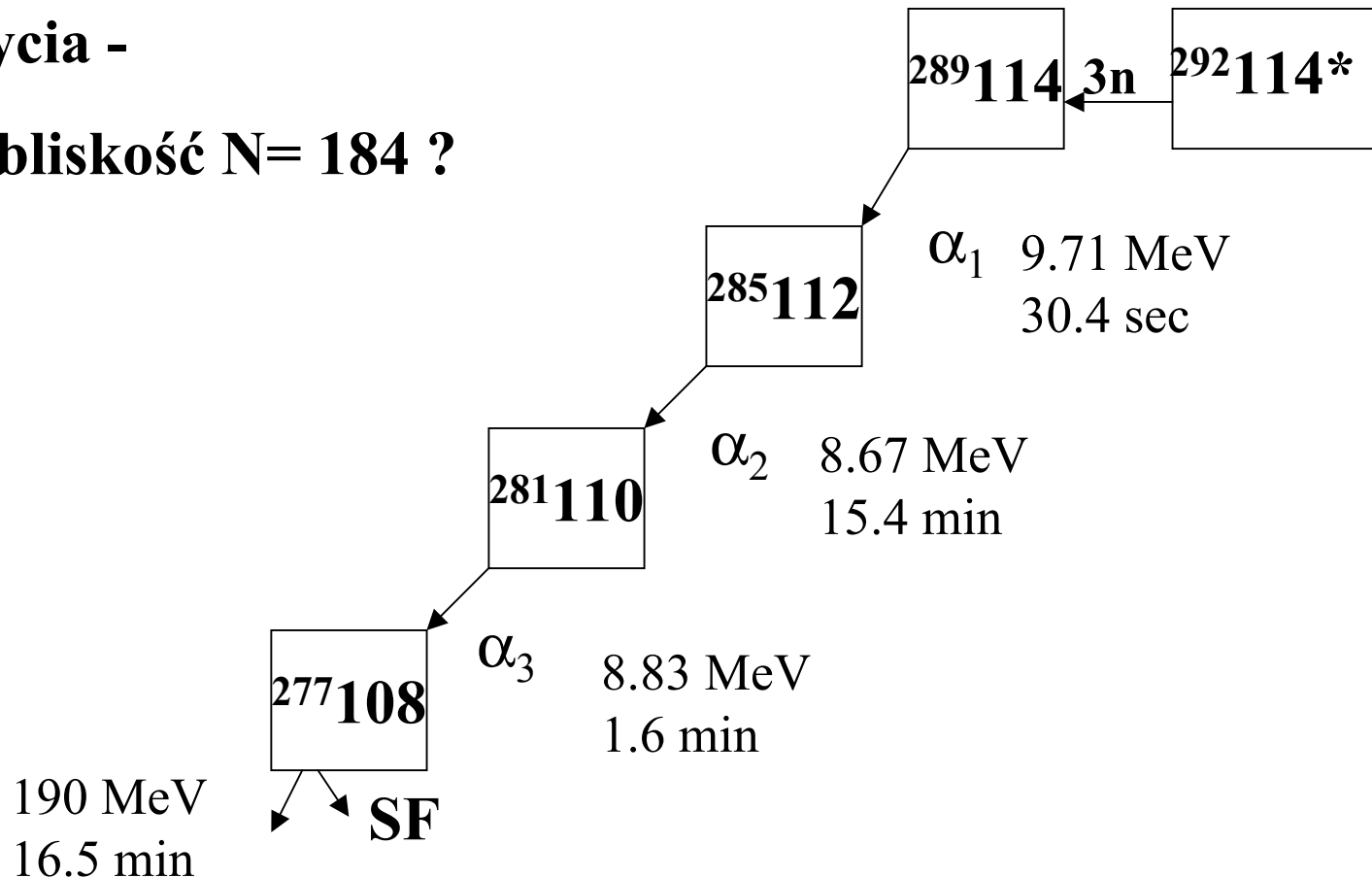
$$\sigma(E^*=12 \text{ MeV}) = 0.5_{-0.4}^{+1.1} \text{ pb}$$

Synteza nowych pierwiastków o $Z = 114$ (Dubna, 1999 r.)

długie czasy życia -

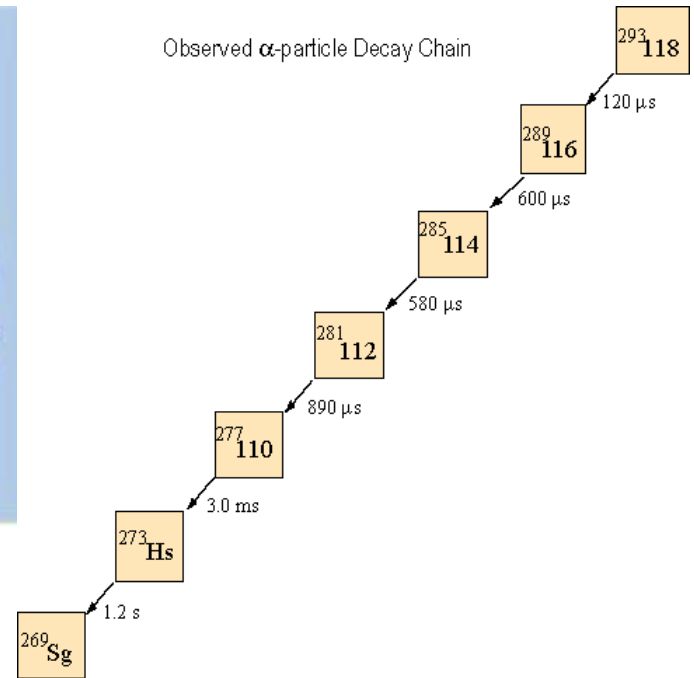
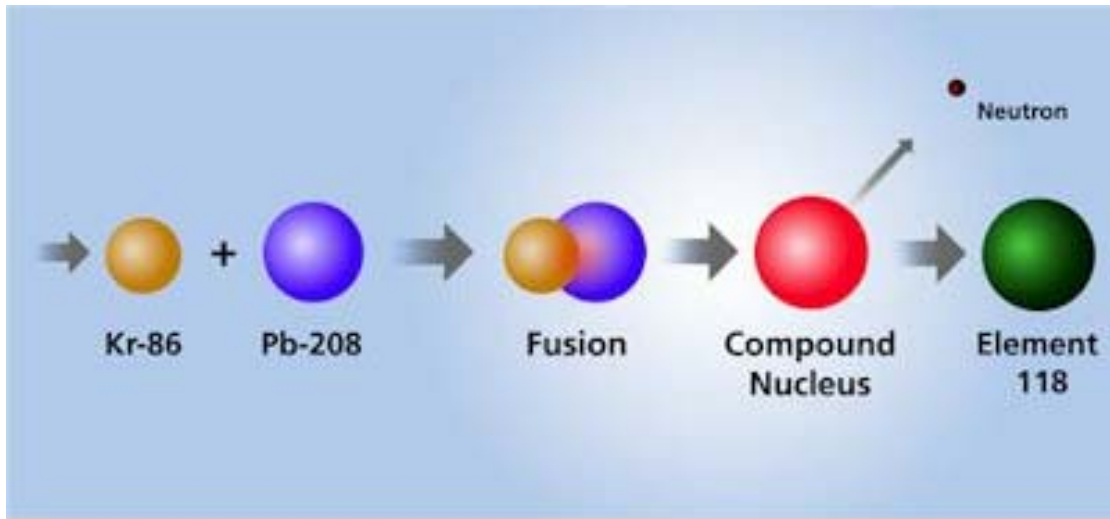
bliskość $N = 184$?

Synteza nowych pierwiastków o $Z = 116$ i 118

(Berkeley, USA, 5 maja 1999 r) - **odwołane!**

Trudności:

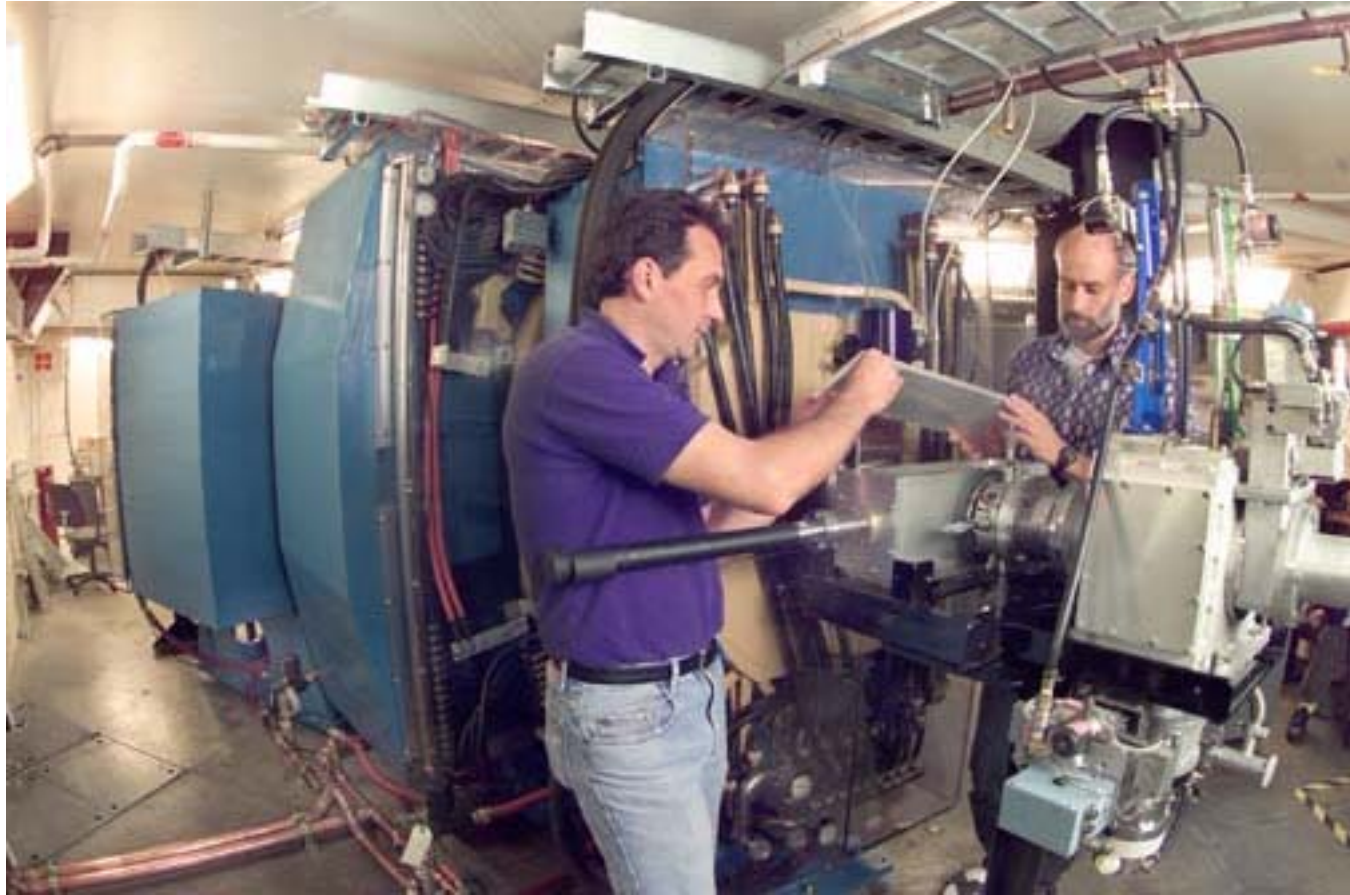
jądro $^{293}_{118}$ produkowane jest raz na 10^{12} zderzeń,

przewidywany czas życia ok. $200\mu\text{s}$

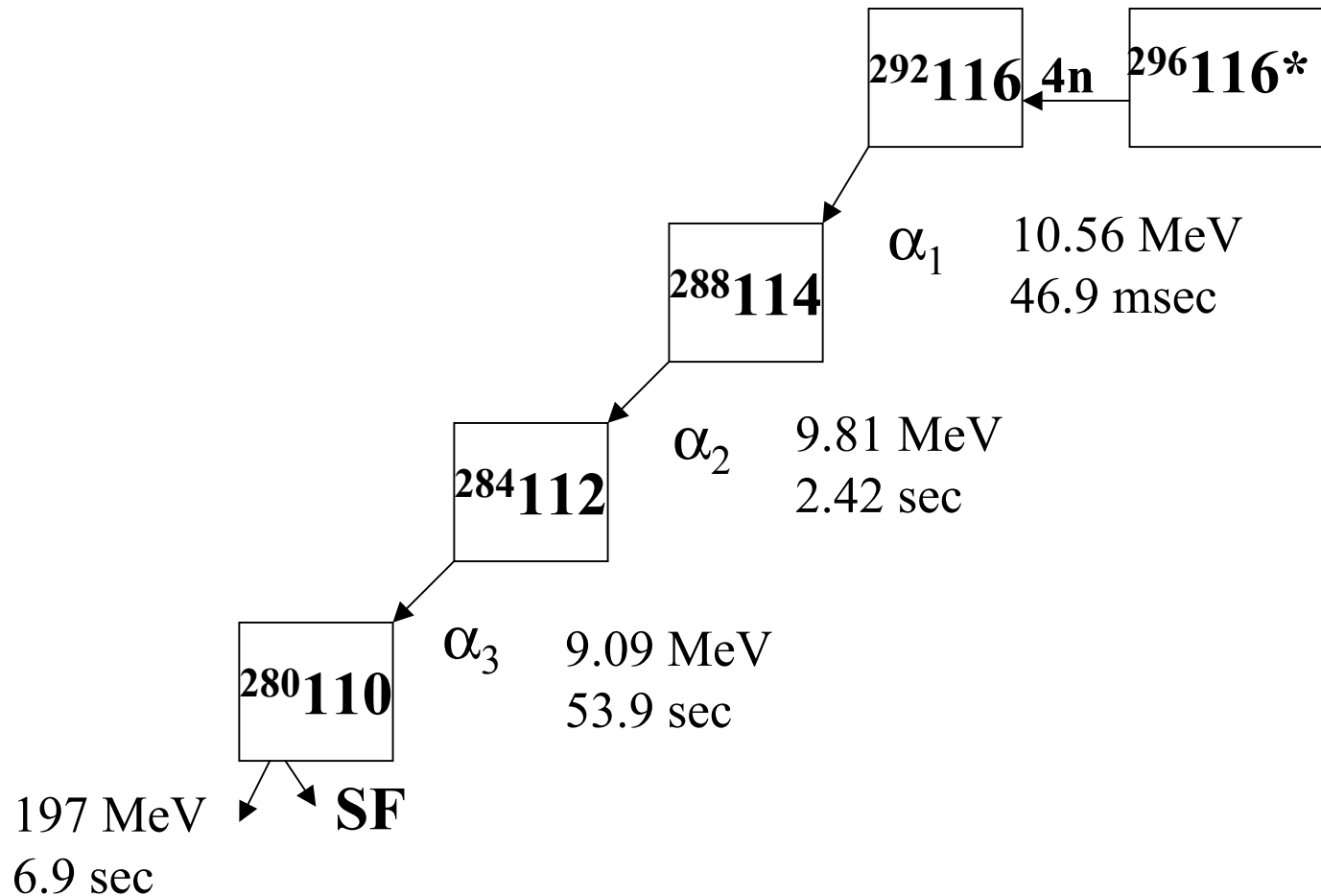
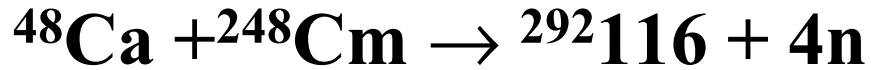

Układ eksperymentalny: tarcza, separator fragmentów, detektor

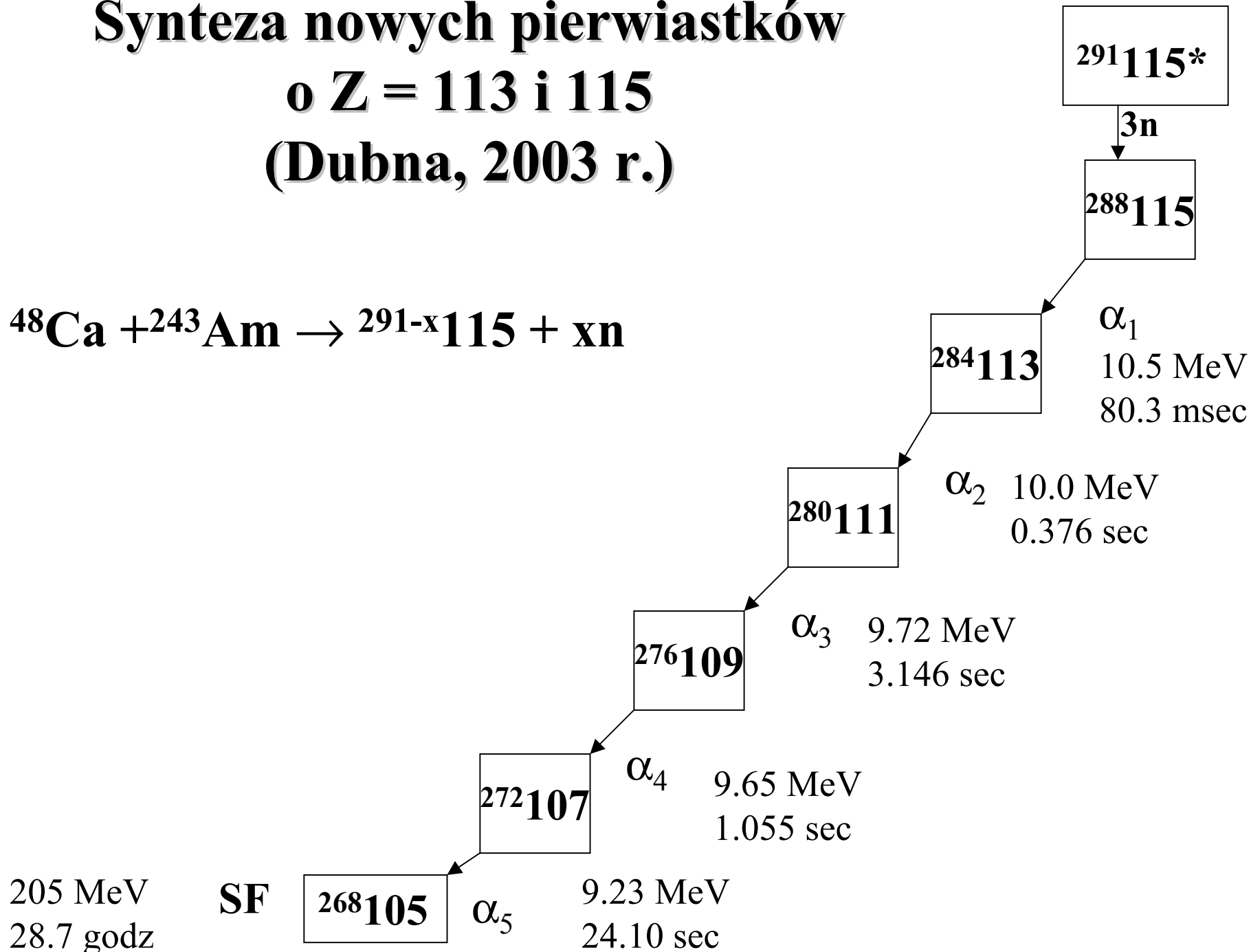
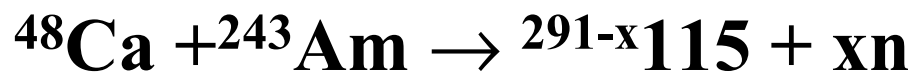
Separator fragmentów BGS

Synteza nowych pierwiastków o $Z = 116$ (Dubna, 2000 r.)

Synteza nowych pierwiastków o $Z = 113$ i 115 (Dubna, 2003 r.)

Podsumowanie metod syntezy jąder superciężkich z użyciem ciężkich jonów

a) gorąca synteza

pociski: $^{48}_{20}\text{Ca}$

tarcze: $^{232}_{90}\text{Th}$, $^{238}_{92}\text{U}$, $^{242,244}_{94}\text{Pu}$, $^{243}_{95}\text{Am}$, $^{245,248}_{96}\text{Cm}$ i $^{249}_{98}\text{Cf}$

jądro złożone o energii wzbudzenia 35 - 50 MeV, emisja 3-5n

b) zimna synteza

pociski: od $^{20}_{20}\text{Ca}$ do $^{38}_{38}\text{Sr}$

tarcza: $^{208}_{82}\text{Pb}$ lub $^{209}_{83}\text{Bi}$

jądro złożone o energii wzbudzenia 10 - 20 MeV, emisja 1n

c) gorąca synteza

pociski: $^{22}_{10}\text{Ne}$ lub $^{26}_{12}\text{Mg}$

tarcze: $^{248}_{96}\text{Cm}$ lub $^{249}_{97}\text{Bk}$

jądro złożone: Sg, Bh, Hs - silnie neutrononadmiarowe, emisja 4-5n

Metody identyfikacji pierwiastków superciężkich (produkcja pojedynczych atomów)

1. Badanie radiochemiczne: rejestracja emisji α , β , produktów rozszczepienia
2. Chromatografia gazowa
3. Badanie łańcucha genetycznego
4. Badania chemiczne określające własności pierwiastka
5. Obliczenia energii poziomów elektronowych - poprawki relatywistyczne ($\sim Z^2$) - przewidywania ważne dla planowania procesu separacji atomów

Wnioski: E112 - własności nie podobne do Hg

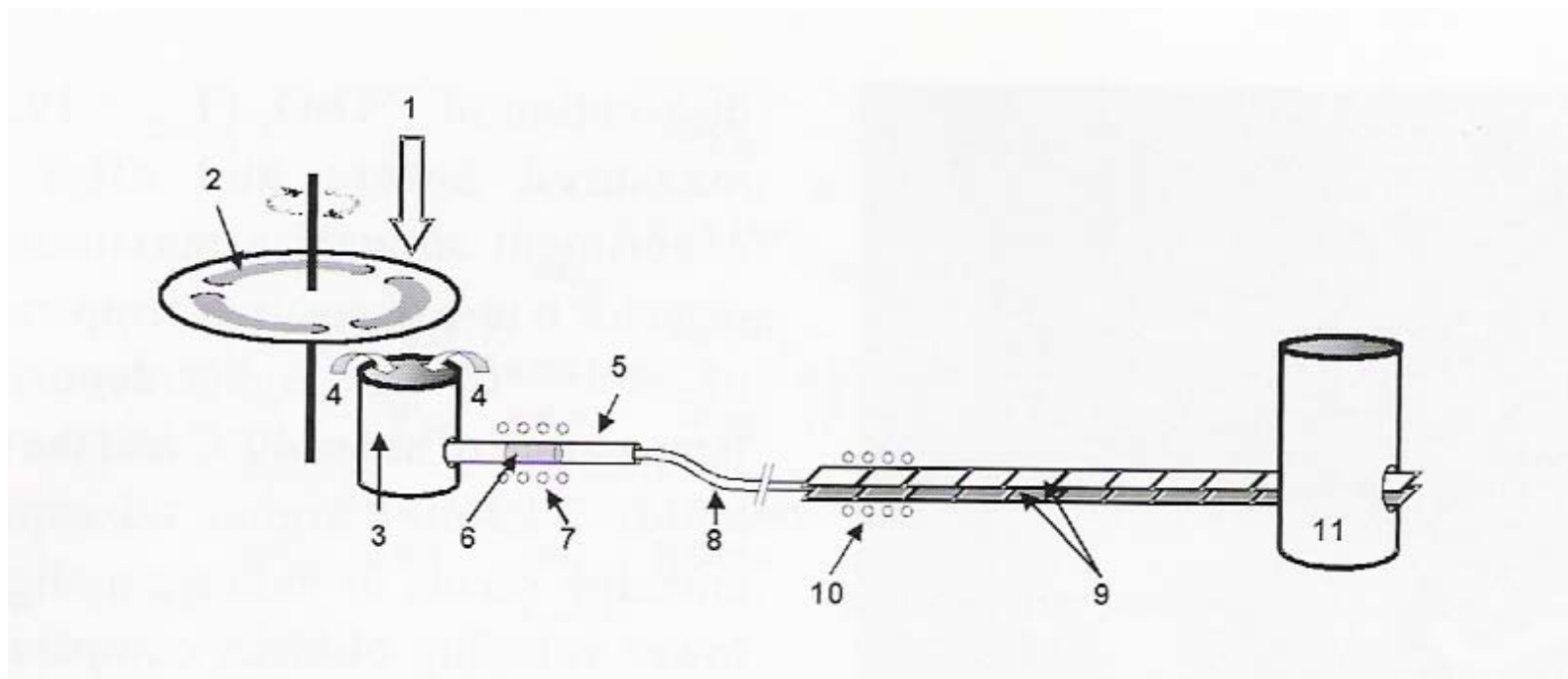
Układ okresowy pierwiastków

Periodic Table of the Elements

1																		18																	
1 H	2																13 B	14 C	15 N	16 O	17 F	18 Ne													
3 Li	4 Be											5 B	6 C	7 N	8 O	9 F	10 Ne																		
11 Na	12 Mg	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13 Al	14 Si	15 P	16 S	17 Cl	18 Ar																		
19 K	20 Ca	21 Sc	22 Ti	23 V	24 Cr	25 Mn	26 Fe	27 Co	28 Ni	29 Cu	30 Zn	31 Ga	32 Ge	33 As	34 Se	35 Br	36 Kr																		
37 Rb	38 Sr	39 Y	40 Zr	41 Nb	42 Mo	43 Tc	44 Ru	45 Rh	46 Pd	47 Ag	48 Cd	49 In	50 Sn	51 Sb	52 Te	53 I	54 Xe																		
55 Cs	56 Ba	57-71	72 Hf	73 Ta	74 W	75 Re	76 Os	77 Ir	78 Pt	79 Au	80 Hg	81 Tl	82 Pb	83 Bi	84 Po	85 At	86 Rn																		
87 Fr	88 Ra	89-103	104 Rf	105 Db	106 Sg	107 Bh	108 Hs											118																	
								109 Mt	110 Ds	111 Rg	112	113	114	115	116																				
Lanthanides	57 La	58 Ce	59 Pr	60 Nd	61 Pm	62 Sm	63 Eu	64 Gd	65 Tb	66 Dy	67 Ho	68 Er	69 Tm	70 Yb	71 Lu																				
Actinides	89 Ac	90 Th	91 Pa	92 U	93 Np	94 Pu	95 Am	96 Cm	97 Bk	98 Cf	99 Es	100 Fm	101 Md	102 No	103 Lr																				

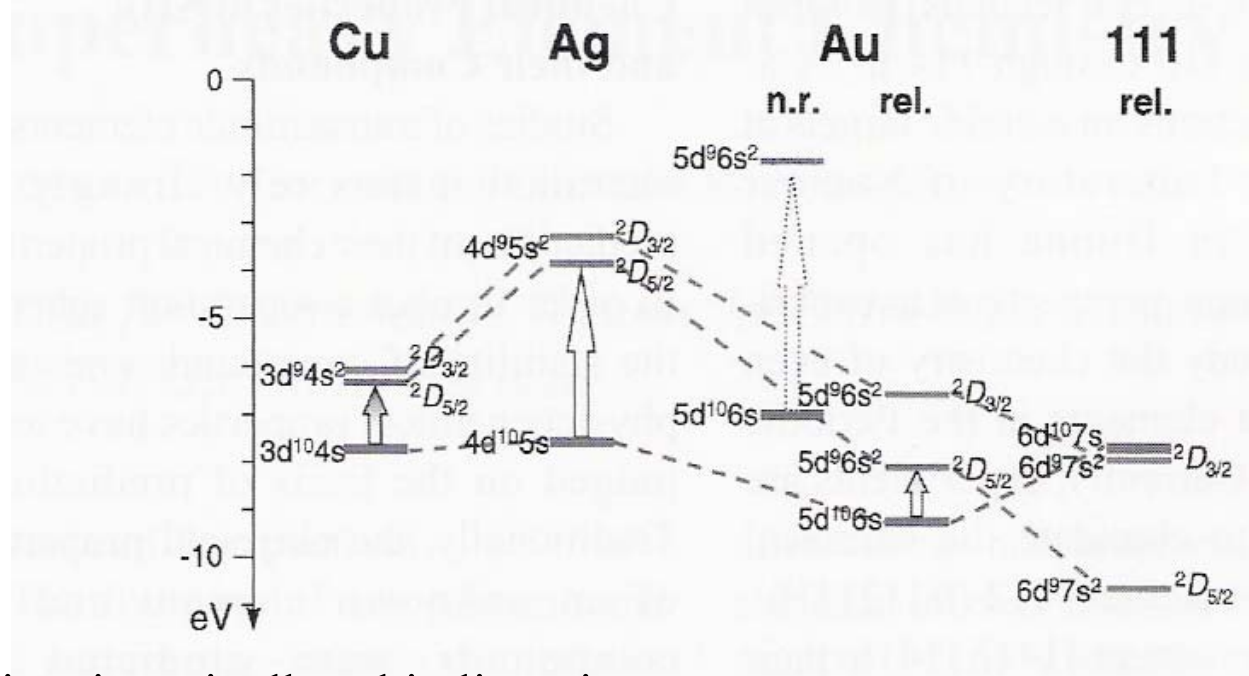
Metody identyfikacji pierwiastków superciężkich (produkcja pojedynczych atomów)

Jądra Hs utworzone w tarczy (2) ulegają odrzutowi i wpadają w przestrzeń gazu (3), gdzie są przedmuchiwane He lub O_2 (4) do kolumny kwarcowej (5) i ogrzewane (6) do 600 st przez piecyk (7). Tutaj Hs zostaje zamieniony na lotny HsO_4 - i jest transportowany kapilarą (8) do Cryo On-Line Detectora rejestrującego rozpad (α i rozszczepienie). COLD (9) składa się z 36 detektorów PIN. Termostat (10) utrzymuje temperaturę 20 st.

Wpływ efektów relatywistycznych na energie poziomów elektronowych i cechy pierwiastków

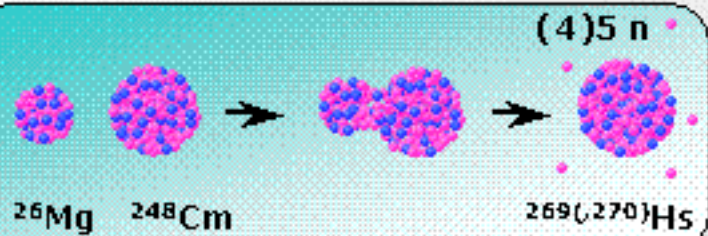
XI - grupa: Cu, Ag, Au, Rg

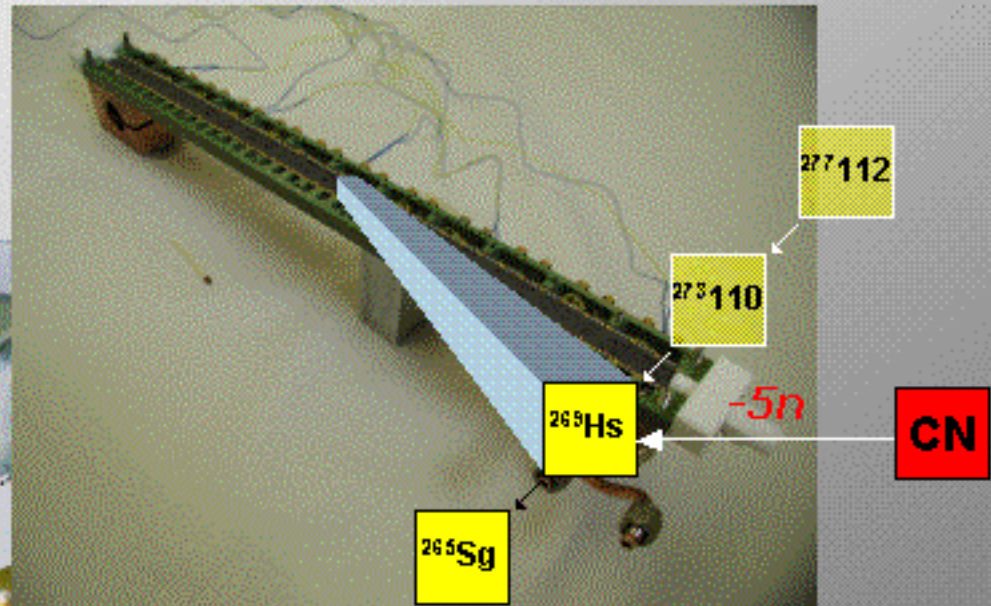
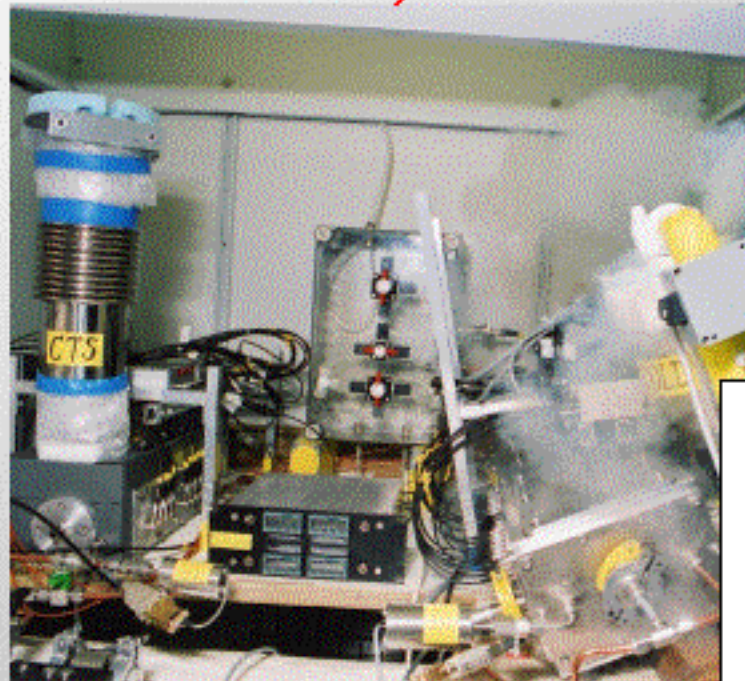
1. zwiększona energia wiązania dla orbitali $s_{1/2}$ i $p_{1/2}$
2. rozszczepienie spin-orbita poziomów
3. orbitale d i f są przestrzennie poszerzone

Confirmation by Chemistry

Ch.E. Düllmann et al., Nature 418, 859 (2002)

+ chemistry

3 events for ^{269}Hs
(2 events for ^{270}Hs) confirm the SHIP-data

determination of the chemical Properties of Hassium

Badania spektroskopowe jąder superciężkich

1. Izotopy od No do Sg są produkowane z przekrojem czynnym ok. $3 \mu\text{b}$ - 3nb - pozwala to mierzyć promieniowanie γ i elektrony konwersji wewnętrznej tzw. pomiary in beam
2. Pomiar emitowanych cząstek α i β oraz rozszczepienia

Nuclear Structure of the Heaviest Nuclei I:

α - α

F.P. Heßberger et al., Eur. Phys. J. A 12, 57-67 (2001)

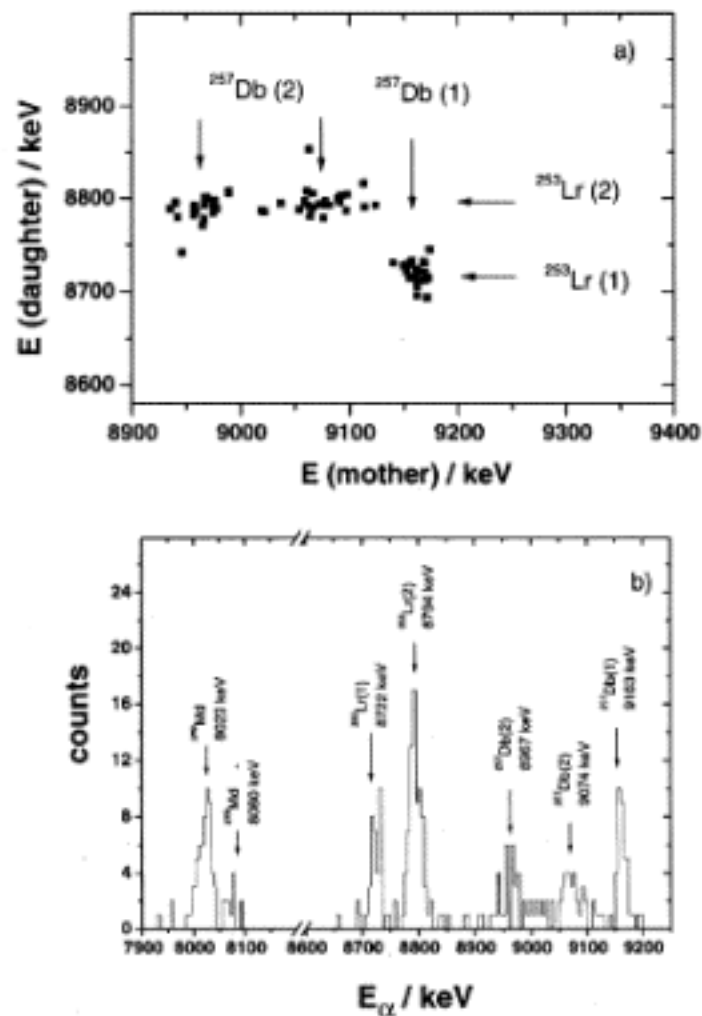

Fig. 3. a) α - α correlation plot for $^{257}\text{Db} \rightarrow ^{253}\text{Lr}$; b) spectrum of α -events attributed to ^{257}Db , ^{253}Lr and ^{249}Md .

Nuclear Structure of the Heaviest Nuclei I:

α - α

F.P. Heßberger et al., Eur. Phys. J. A 12, 57-67 (2001)

62

The European Physical Journal A

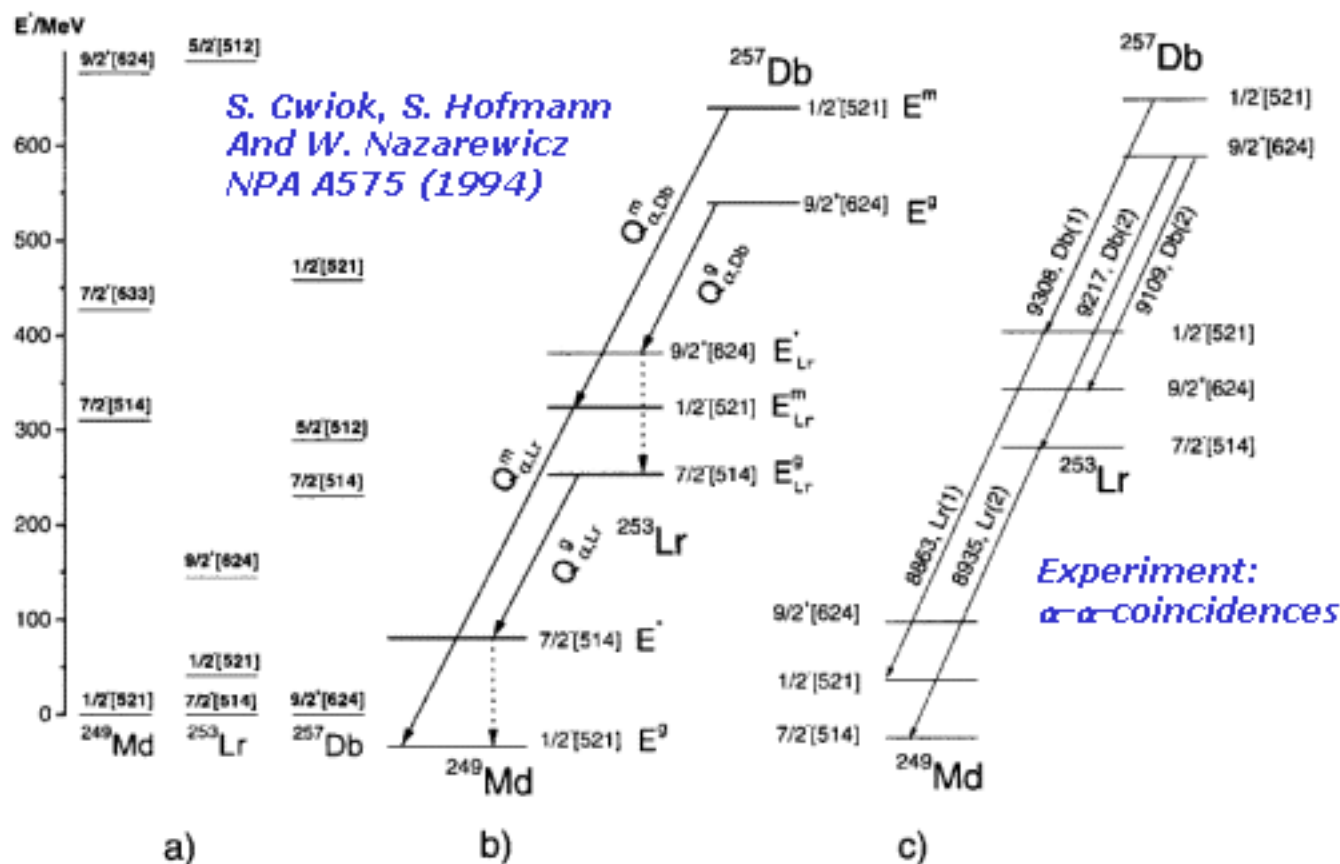

Fig. 4. a) Level schemes predicted for ^{249}Md , ^{253}Lr , ^{257}Db according to [3]; b) symbolic decay scheme for ^{257}Db using level sequences as predicted in ref. [3]; c) tentative decay scheme suggested for $^{257,257\text{m}}\text{Db}$ on the basis of the observed α -decay energies. The numbers denote the Q values.

Obserwacje eksperymentalne związane z syntezą jąder superciężkich

1. Spadek czasu życia SHE ze wzrostem Z
2. Wzrost czasu życia izotopów SHE ze wzrostem liczby neutronów
3. Przekroje czynne rzędu 1 pb na reakcję syntezy przy użyciu pocisku ^{48}Ca i gorącej syntezy, nawet do $Z = 118$

Przewidywania teoretyczne

1. Przewidywanie stabilności na rozszczepienie dzięki strukturze powłokowej - 1966 W. Mayers i W. Świątecki

a) zamknięta powłoka $Z=114, N=184$ - jądra kuliste

b) czasy życia - najdłuższy dla $^{249}110$ $\tau = 10^9$ lat,

powinien istnieć w naturze - brak potwierdzenia

2. Zamknięte powłoki

dla $Z=108$ i $N=162$ - jądra zdeformowane

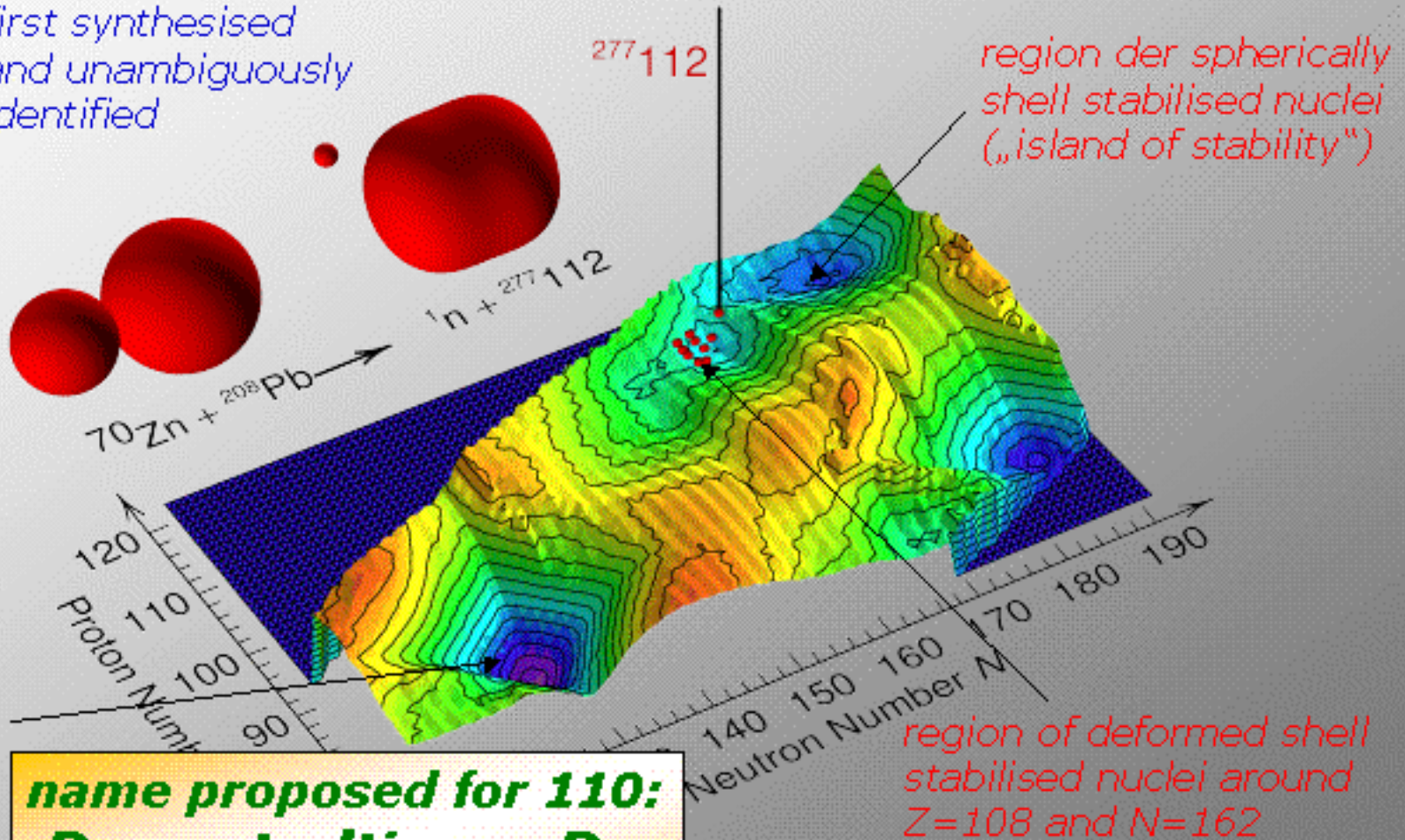
dla $Z=114, 120$, lub 126 i $N=184$ lub 172 - jądra kuliste

A.Sobiczewski, R. Smolańczuk, Instytut Problemów Jądrowych

Energia poprawki powłokowej dla jąder superciężkich (obliczenia teoretyczne P. Möller et al.)

at GSI: Elements 107-112
first synthesised
and unambiguously
identified

107 - Bh
108 - Hs
109 - Mt

**name proposed for 110:
Darmstadtium – Ds**
(IUPAC decision in August 2003)

All Chains with $Z \geq 110$

GSI

Hs

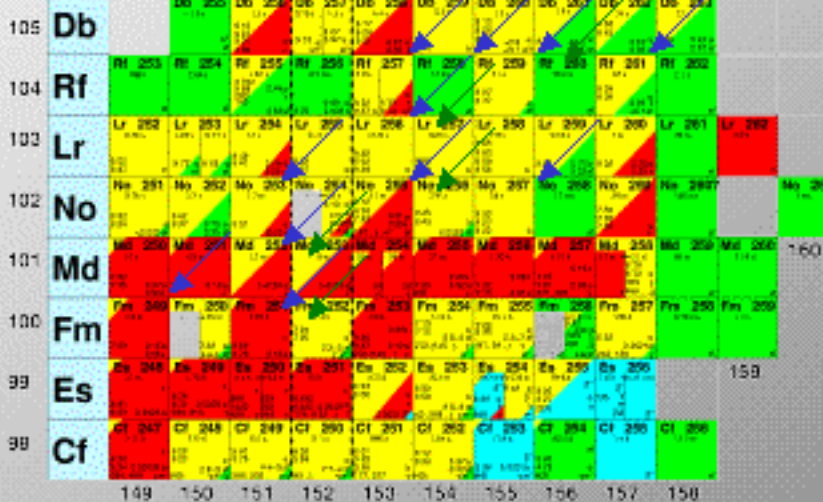
Bh

Sg

Mt

RIKEN
Tokyo, Japan

JINR/FLNR
Dubna, Russia

113 **113**

112 **112**

111 **111**

110 **110**

118 **118**

117 **117**

116 **116**

115 **115**

114 **114**

165 166 167 168 169 170

161 162 163 164

173 174

171 172

175 176

116 292

114 291 114 292 114 293

112 293 112 294 112 295

110 298 110 299

110 297

108 294

106 291

104 288

102 285

100 282

98 279

96 276

94 273

92 270

90 267

88 264

86 261

84 258

82 255

80 252

78 249

76 246

74 243

72 240

70 237

68 234

66 231

64 228

62 225

60 222

58 219

56 216

54 213

52 210

50 207

48 204

46 201

44 198

42 195

40 192

38 189

36 186

34 183

32 180

30 177

28 174

26 171

24 168

22 165

20 162

18 159

16 156

14 153

12 150

10 147

8 144

6 141

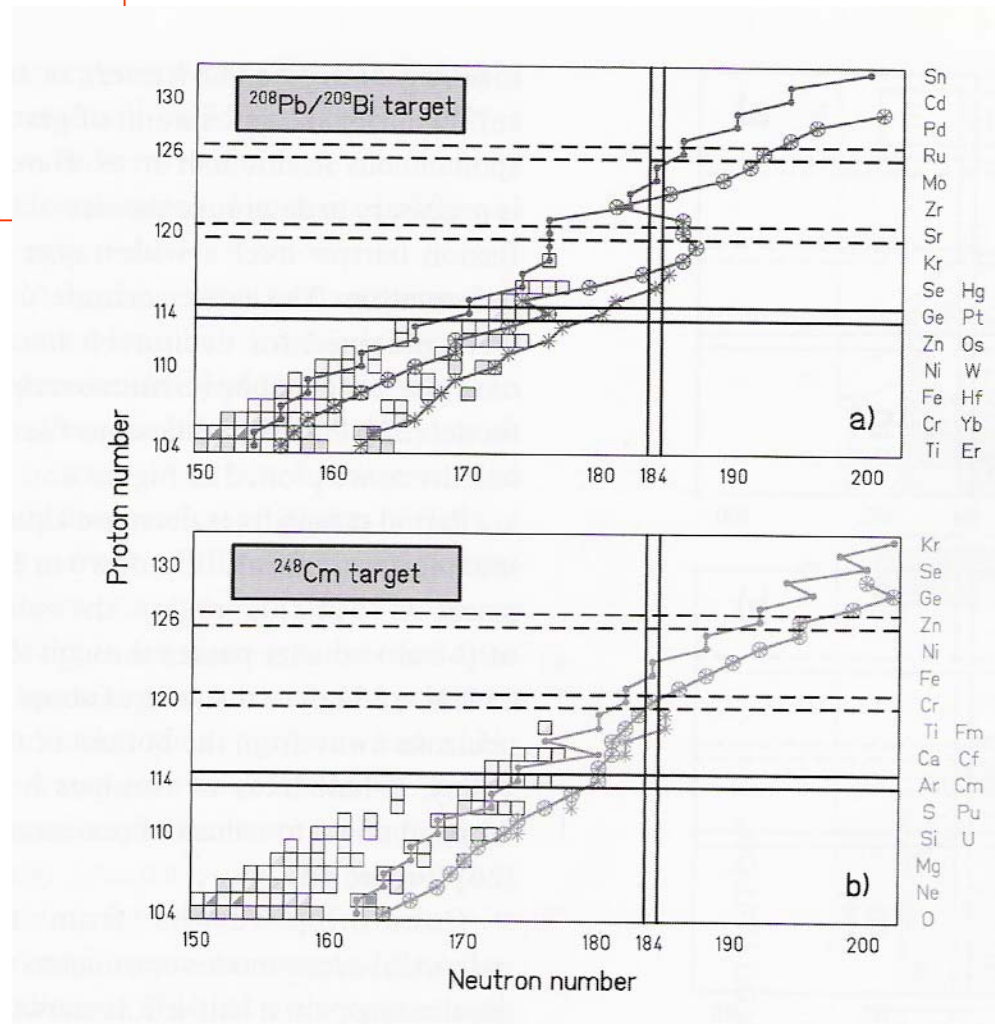
4 138

2 135

Synteza jąder superciężkich przy użyciu wiązek radioaktywnych

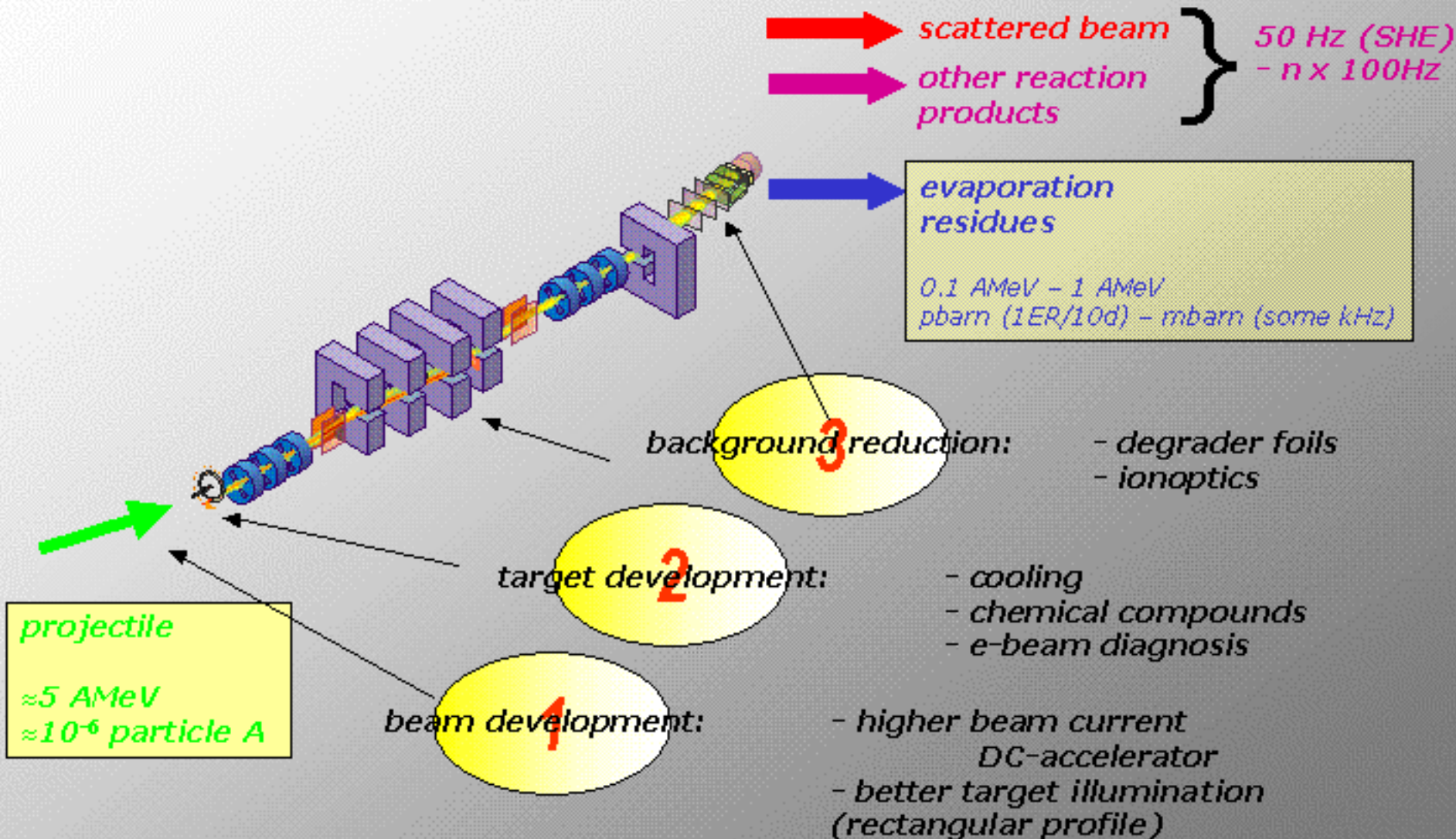
Możliwość przesunięcia granicy syntezy o 4-5n - może dojść do zamkniętej powłoki N = 184 dla lżejszych pierwiastków

Otwarte pytania

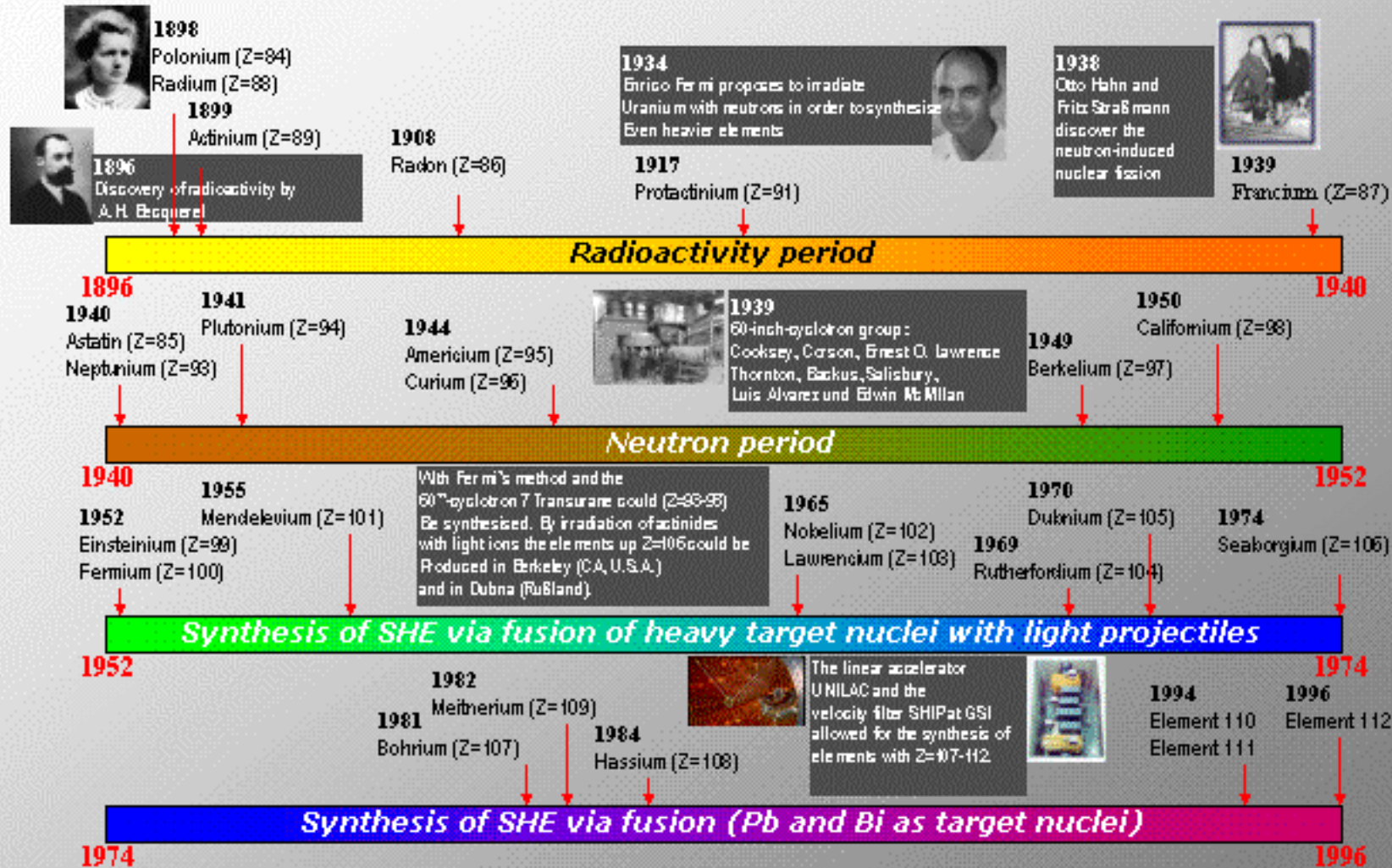
1. Jakie są granice terytorium jąder superciężkich?
2. Jak te jądra mogą wytrzymać ogromne odpychanie kulombowskie?
3. Czy możliwe są egzotyczne konfiguracje?

SHIP Development

History of the synthesis and discovery of super heavy elements (SHE)

Literatura

1. P. Ambruster, S. Hofmann, A. Sobiczewski, Postępy Fizyki, t.46, str. 431 (1995)
2. A. Sobiczewski, Postępy Fizyki, t.47, str. 495 (1996)
3. A. Sobiczewski, Postępy Fizyki, t.50, str. 204 (1999)
4. A. Sobiczewski, Postępy Fizyki, t.55, str. 7 (2004)